

“Корупція — це хвороба, подібна до сухот: на початку її важко розпізнати, але легко вилікувати, а наприкінці — легко розпізнати, але вже неможливо вилікувати”

Нікколо Макіавеллі

Мета

Методологічний Бюлетень видається Міністерством Фінансів України на регулярній основі з січня 2025 р. та містить інформацію щодо національних та світових тенденцій у сфері протидії відмиванню коштів, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення (ПВК/ФТ/ФР). Розроблено для суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ), регуляторів та правоохоронних органів.

Містить актуальні дані про нові методи та схеми ВК і ФТ, що дозволяє СПФМ адаптувати свої процедури моніторингу та контролю.

Для регуляторів та правоохоронних органів є інструментом для розробки ефективних стратегій боротьби з ВК, включаючи навчання та координацію дій між різними установами для забезпечення належної співпраці та обміну інформацією.

Передмова

Методологічний бюлетень Міністерства фінансів України виходить регулярно і має оглядовий характер: кожен випуск узагальнює звіти міжнародних організацій, нові регуляторні підходи та практику застосування стандартів у сфері запобігання та протидії легалізації злочинних доходів. Водночас окремі події потребують глибшого аналізу, ніж дозволяє звичний формат. Розслідування, оприлюднені протягом останніх місяців, привернули широку увагу суспільства та професійної спільноти. Вони вкотре засвідчили, наскільки тісно корупційні, шахрайські та інші тяжкі злочини пов'язані з рухом коштів через фінансову систему.

Саме тому ми вирішили присвятити цей спеціальний випуск злочинам, які сьогодні є найбільш чутливими для суспільства і водночас найпоширенішими в Україні. Видання розглядає корупційні ризики в державному секторі, діяльність шахрайських кол-центрів і використання рахунків підставних осіб. Окремо розглянуто фінансовий вимір злочинів проти довілля, незаконного обігу зброї, тінювих ринків агропродукції, підакцизних товарів і транскордонної торгівлі. Аналізуються також законодавчі ініціативи, спрямовані на усунення виявлених прогалин, зокрема щодо відповідальності за організацію шахрайських кол-центрів і контролю за походженням коштів застави.

Мета випуску полягає не в оцінці дій конкретних осіб, а в розкритті механіки схем і тих ознак, за якими їх можна розпізнати на ранньому етапі. Для низки напрямів наведено переліки індикаторів підозрілості, а ключові механізми проілюстровано схемами. Обставини кримінальних проваджень викладено за відкритими джерелами в тому вигляді, в якому їх оприлюднили правоохоронні органи. До набрання законної сили відповідними судовими рішеннями ці обставини не є встановленими фактами, а презумпція невинуватості щодо всіх згаданих осіб зберігає свою силу.

Корупція як системний ризик

Операція «Мідас»

Масштабна [спецоперація «Мідас»](#), реалізована детективами Національного антикорупційного бюро України (НАБУ) та прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП), стала однією з найглибших операцій. Розслідування, результатом якого стало офіційне повідомлення про підозру ключовим учасникам угруповання та затримання посадовців у порядку статті 208 КПК України, тривало понад п'ятнадцять місяців.

Анатомія викритої схеми продемонструвала інституційну вразливість стратегічних підприємств державного сектору економіки, зокрема ключового державного підприємства атомної енергетики, річний чистий дохід якого перевищує двісті мільярдів гривень.

Організатором злочинної організації слідство встановило бізнесмена, який на негласних записах детективів проходив під кодовим псевдонімом «Карлсон». До ядра угруповання увійшли колишній високопосадовець та радник міністра енергетики (відомий під позивним «Рокет»), а також колишній правоохоронець, який обіймав посаду директора з фізичного захисту та безпеки компанії («Тенор»).

За версією слідства, основним фінансовим механізмом функціонування угруповання стало впровадження корупційної практики під назвою «шламбаум». Контрагентам компанії, які здійснювали постачання товарно-матеріальних цінностей, високотехнологічного обладнання для атомних станцій або виконували ремонтні роботи на об'єктах критичної інфраструктури, висувалися безапеляційні вимоги сплати неправомірної вигоди у розмірі від десяти до п'ятнадцяти відсотків від загальної вартості контрактів. У разі незгоди постачальників платити «відкат», куратори віддавали прямі вказівки фінансовим службам компанії щодо блокування будь-яких платежів за вже поставлену продукцію, штучного затягування підписання актів прийому-передачі та виключення підприємств із переліку кваліфікованих контрагентів. Таким чином, державне стратегічне підприємство функціонувало у режимі примусового стягнення тіньової ренти на користь бенефіціарів злочинної організації.

Розслідування руху активів дозволило виявити спеціалізовану конспіративну інфраструктуру легалізації коштів. Організація розгорнула відокремлений бек-офіс («пральню»), що розташовувався в центрі Києва у приміщенні, яке належало родині колишнього народного депутата України, звинуваченого у державній зраді та корупції. У цьому офісі велася сувора подвійна («чорна») бухгалтерія, акумулювалася готівка у доларах США та євро, а також організовувалося її розщеплення через мережу компаній-нерезидентів. При цьому бек-офіс функціонував і як зовнішній комерційний сервіс, надаючи послуги з нелегального переведення безготівкових коштів у готівку та транскордонного виведення капіталу стороннім компаніям за фіксовану комісійну винагороду.

У межах подальшого розслідування детективи НАБУ та прокурори САП розкрили тісно пов'язаний епізод під назвою «Династія», де кошти від енергетичного «шламбауму» використовувалися для фінансування будівництва розкішних маєтків під Києвом. Слідство зафіксувало, що близько

десяти відсотків витрат проводилися безготівково через житлово-будівельний кооператив під виглядом фіктивних інвестицій, тоді як левова частка (сотні тисяч доларів щомісяця) завозилася на об'єкт готівкою кур'єрами з «пральні». Загалом учасники групи ймовірно легалізували на цьому об'єкті понад чотириста шістьдесят мільйонів гривень, а для легалізації походження грошей фігуранти купували фіктивні документи за ставкою шістнадцять відсотків від суми.

З позиції суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ), передусім банківських установ, діяльність пов'язаних фірм супроводжувалася хрестоматійними індикаторами підозрілості (red flags). У межах злочинної організації діяв повноцінний «бек-офіс», який адміністрував мережу підконтрольних юридичних осіб, виготовляв документацію та використовував підставних осіб. Аналогічні компанії з нульовими балансами та відсутністю матеріальної бази використовувалися згодом для внесення застав за підозрюваних (епізод «Форест Гамп» на 150 млн грн застави). СПФМ проігнорували індикатори ризику. Як було встановлено матеріалами слідства та озвучено на засіданнях профільної ТСК Верховної Ради, первинний фінмоніторинг банків (зокрема один з найбільших державних банків) не зафіксував підозрілих операцій, оскільки окремі представники керівництва фінустанови сприяли безперешкодному проходженню транзакцій.

Станом на вересень 2026 року результати розслідування операції «Мідас» є наступними. Організатор «Карлсон» виїхав за межі України безпосередньо перед запланованим врученням підозри. Вищий антикорупційний суд обрав щодо нього запобіжний захід у вигляді тримання під вартою заочно, його оголошено у міжнародний розшук, а на всі виявлені активи накладено арешт. Ключовим виконавцем схеми – раднику міністра, виконавчому директору та працівникам бек-офісу – оголошено підозри за ч. 1 ст. 255 (створення злочинної організації), ч. 3 ст. 209 (легалізація майна в особливо великому розмірі) та ч. 4 ст. 368 Кримінального кодексу України, а ВАКС обрав їм тримання під вартою з багатомільйонними заставами. У липні 2026 року фігурантам було пред'явлено нові додаткові підозри за новими епізодами розкрадань, а

матеріали провадження готуються до передачі для відкриття стороні захисту перед скеруванням обвинувального акта до суду.

Операція «Феміда»

У межах розгорнутої Національним антикорупційним бюро та Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою [операції «Феміда»](#), детективи викрили злочинну схему, в рамках якої було організоване протиправне захоплення елітної комерційної та житлової нерухомості у центрі Києва загальною ринковою вартістю понад двісті сорок вісім мільйонів гривень.

Суть викритої схеми полягала у злагодженій взаємодії кількох функціональних ланок: високопосадовців, залучених хакерів, державних реєстраторів та суддів. Організатори залучили кібер-фахівців, які здійснили несанкціоновані модифікації записів у Державному реєстрі речових прав на нерухоме майно, анулювавши права власності законних власників на об'єкти в історичному центрі столиці та перереєструвавши їх на баланс підконтрольних фіктивних структур. Коли потерпілі почали оскаржувати протиправні дії, у гру вступила судова гілка: куплені судді винесли завідомо неправосудні ухвали про забезпечення позовів, якими заблокували доступ власників до об'єктів та заборонили реєстраційні дії.

Як встановили негласні розшукові слідчі дії НАБУ, посадовці здійснювали безпосередній тиск на керівництво Міністерства юстиції України та Колегію з розгляду скарг у сфері державної реєстрації, вимагаючи штучно блокувати розгляд скарг потерпілих законних власників та залишати рейдерські реєстраційні записи в силі.

Станом на вересень 2026 року результати розслідування операції «Феміда» полягають у наступному. Фігурантам провадження, включаючи високопосадовців, повідомлено про підозри за статтями 206-2 (протиправне заволодіння майном підприємства, рейдерство), 368 (одержання неправомірної вигоди), 364 (зловживання владою) та 209 (відмивання коштів) КК України. Вищий антикорупційний суд обрав запобіжні заходи ключовим учасникам.

Операція «Форест Гамп»

Спецоперація «Форест Гамп», [оприлюднена](#) Національним антикорупційним бюро та Спеціалізованою антикорупційною прокуратурою 19 серпня 2026 року, продемонструвала механізм використання націоналізованої банківської установи для легалізації брудних коштів безпосередньо у кримінальному судочинстві. Слідство задокументувало функціонування стійкої злочинної організації, сформованої з високопосадовців, метою якої було швидкому відмивання ста п'ятдесяти мільйонів гривень необлікованої готівки. Ці кошти призначалися для внесення судової застави за колишнього міністра, котрому Вищий антикорупційний суд наприкінці червня 2026 року визначив тримання під вартою у межах кримінального провадження «Мідас» із альтернативою внесення застави у розмірі 150 млн грн.

Водночас можливості заставодавців щодо підтвердження походження коштів були обмежені, зокрема у зв'язку з арештом офіційних банківських рахунків ексміністра, його родичів та бізнес-партнерів у межах операції «Мідас». Доступні офіційні дані також не давали змоги встановити джерело легальних доходів, співмірних із необхідною сумою коштів.

Для подолання цієї перешкоди учасники змови вступили у злочинний контакт із керівництвом державного банку (який було виведено з власності підсанкційних російських олігархів та націоналізованого державою). За матеріалами справи, у зв'язку з реалізацією схеми фігурували окремі високопосадовці, керівники фінансової установи та представники бізнесу.

За версією слідства, фінансова механіка операції була наступною. Кошти на загальну суму 150 млн грн не переказувалися безготівково з інших банків, а завозилися траншами у валізах безпосередньо до каси центрального відділення державного банку у Києві водіями-кур'єрами. Щоб уникнути спрацьовування автоматизованих комплексів протидії відмиванню коштів та вимог

Операція «Форест Гамп»: шлях готівки до депозитного рахунку суду

Опис за версією слідства НАБУ та САП

150 млн грн

застава, визначена ВАКС як альтернатива триманню під вартою для підозрюваного у провадженні «Мідас»

Джерело: НАБУ, САП (операція «Форест Гамп», оприлюднено 19 серпня 2026 року)

щодо надання довідок про походження капіталу, керівництво банку особисто надало вказівку службі комплаєнсу пропустити платежі без перевірки. Гігантську суму було подроблено на транші для розмивання уваги контролюючих систем та заведено через рахунки пулу підконтрольних юридичних осіб-заставадавців. «Безвідсоткова поворотна фінансова допомога» та «поповнення статутних капіталів» виступали формальним документальним обґрунтуванням зарахування коштів у касі.

Протягом кількох діб кошти були перераховані на спеціальний депозитний рахунок Вищого антикорупційного суду як нібито законні безготівкові кошти легальних юридичних осіб-заставадавців.

НАБУ та САП провели операцію з фіксації злочину, здобувши аудіозаписи нарад та приватних зустрічей фігурантів, де детально обговорювалися графіки завезення кешу, персональні прізвища водіїв-кур'єрів та узгоджувалися суми відкатів за банківський сервіс. У ході обшуків у будівлі державного банку, офісах фірм-заставадавців та приватних помешканнях фігурантів було вилучено сервери банку з журналами модифікації транзакцій, чорнові записи та значні залишки готівки.

Станом на сьогодні розслідування операції «Форест Гамп» досягло наступних результатів. Вищий антикорупційний суд обрав керівнику державного банку запобіжний захід у вигляді застави у розмірі 15 мільйонів гривень. Усім ключовим фігурантам висунуто підозри за частиною 3 статті 209 (відмивання доходів у складі злочинної організації) та статтею 255 Кримінального кодексу України. Апеляційна палата ВАКС відмовила у зміні запобіжних заходів іншим заарештованим учасникам злочинної групи. Найголовнішим процесуальним наслідком стало звернення САП до суду з клопотанням про конфіскацію всієї суми застави у 150 млн грн у дохід Державного бюджету як коштів злочинного походження.

Операція «Карфаген»

Спецоперація НАБУ і САП [«Карфаген»](#), реалізована 4–5 вересня 2026 року, розкрила небезпечну форму посадової корупції. Слідство викрило ієрархічну злочинну організацію, очолювану впливовим посадовцем ОГП. Останній, обіймаючи високу посаду та маючи досвід служби в кіберполіції, досконало володів специфікою функціонування нелегального ринку електронно-комунікаційних шахрайських організацій.

У матеріалах кримінального провадження та перехоплених діалогах високопосадовець фігурував під конспіративним псевдонімом «Канцлер». До найближчого кола співників входили його співмешканка (кодове ім'я «Муза») і довірений помічник («Комрад»), а також щонайменше семеро чинних прокурорів.

Суть їхнього злочинного промислу полягала у створенні монополії «дахування» підпільних кол-центрів, що спеціалізувалися на транскордонному обкраданні громадян України та країн Європейського Союзу під виглядом банківських служб безпеки чи фіктивних інвестиційних брокерів.

Організація «Канцлера» встановила жорстку тарифну сітку: кожен шахрайський офіс був зобов'язаний щомісяця сплачувати фіксовану «данину» в розмірі 7 000 доларів США готівкою або криптовалютою. За цю плату надавався «повний пакет безпеки». Підозрювані завчасно попереджали власників кол-центрів про плановані облави та слідчі дії з боку територіальних підрозділів відповідних правоохоронних органів; витребовували матеріали вже відкритих кримінальних проваджень до ОГП, де вони роками блокувалися, фальсифікувалися або закривалися за відсутністю складу злочину; а у випадках вилучення комп'ютерної техніки, серверів чи банківських карток – через суд забезпечували негайне скасування арештів та повернення обладнання зловмисникам.

Розслідування виявило, що через руки фігурантів справи «Карфаген» пройшло понад вісімдесят дев'ять мільйонів гривень корупційної вигоди. Для легалізації активів застосовувалася стратегія купівлі елітних активів. На «Музу» було придбано елітний автомобіль та нежитлове приміщення (вартістю ~17 млн грн). На пов'язаних осіб з «Канцлером» оформлювали елітну нерухомість.

Станом на вересень 2026 року результати спецоперації «Карфаген» є наступними. «Канцлера» затримано та рішенням ВАКС відправлено під варту з альтернативою застави у 120 млн грн; «Музі» та водію «Камраду» обрано суворі запобіжні заходи з відповідними заставами у 20 та 3 млн гривень.

Оборонний сектор

В умовах повномасштабної війни оборонний бюджет України, що акумулює значні ресурси національних платників податків та міжнародних партнерів, став мішенню для найнебезпечніших фінансових зловживань. 6 вересня 2026 року виданням The New York Times було опубліковане [розслідування](#) під назвою «In Ukraine, Fraud and Waste Are Rewarded With More Weapons Contracts».

Базуючись на масиві звітів Рахункової палати, Державної аудиторської служби України (ДАСУ) та внутрішнього аудиту Міністерства оборони України, журналісти вказують, що лише протягом 2024 року прямі фінансові втрати держави від шахрайства та корупційного завищення цін досягли 1,2 мільярда доларів США.

Першим у матеріалі став кейс державного оборонного підприємства та його генерального директора. Підприємство уклало масштабний контракт на постачання мінометних мін. Завод поставив українській армії тисячі абсолютно непридатних до використання мінометних пострілів: міни не вибухали або просто випадали зі стволів.

Сума прямих збитків склала 68 мільйонів доларів. Паралельно фінансовий моніторинг виявив, що дев'ять мільйонів доларів корупційного прибутку було виведено на закордонний банківський рахунок у Ліхтенштейні, оформлений на пов'язаних осіб.

Другим системним механізмом зловживань стала відмова від прямих контрактів із заводами-виробниками на користь штучних іноземних посередників за технологією трансфертного ціноутворення (transfer pricing). Яскравою ілюстрацією стала закупівля боєприпасів у 2024 році: іноземний завод А надав пряму офіційну пропозицію за ціною 4 200 доларів США за одиницю. Всупереч прямим застереженням державних аудиторів, державна закупівельна агенція відхилила пропозицію виробника та підписала контракт із посередником – В – за ціною 5 100 доларів за таку саму одиницю зброї. Це рішення призвело до штучного здорожчання контракту на 130 мільйонів доларів. Завдяки потоку українських замовлень (понад 40% виручки холдингу В 2024 році склали контракти з Україною), її власник очолив список рейтингу Forbes.

Третьою руйнівною проблемою стало безконтрольне застосування 100-відсоткової передоплати за відсутності банківських гарантій повернення авансів. Аудитори зафіксували вісімнадцять підприємств-постачальників, які регулярно отримували нові контракти з передоплатою, маючи незакриті поставки за попередніми договорами, причому шість компаній не поставили жодної одиниці зброї. Найбільшим боржником стало державне підприємство, що заборгувало понад 100 мільйонів доларів неповернутих передоплат, безпідставно посиляючись на форс-мажор воєнного стану.

Міністерство оборони подало судові позови проти державних підприємств та іноземних постачальників на сотні мільйонів доларів щодо стягнення штрафних санкцій та повернення непоставленого майна, а правоохоронні органи перевіряють причетність вищого керівництва закупівельних агенцій до умисного відхилення дешевших пропозицій заводів-виробників.

Індустрія фінансового шахрайства

Протягом останнього десятиліття у тіні великої війни та стрімкої цифровізації в Україні визріло явище, яке дослідники та правоохоронці дедалі частіше називають однією з наймасштабніших кримінальних індустрій сучасної Європи.

Йдеться про шахрайські кол-центри – так звані «офіси», які за [оцінками](#) аналітиків GI-TOC, станом на кінець 2025 року могли об'єднувати до 60 тисяч працівників по всій країні та генерувати до одного мільярда доларів США щомісячного доходу. Цей феномен не є унікально українським – подібні центри діють у Південно-Східній Азії, Східній Європі, Латинській Америці, – але в Україні він набув особливих рис: глибокого зв'язку з традиційною організованою злочинністю, своєрідної «патріотичної» легітимізації та, що найважливіше, здатності до блискавичної технологічної еволюції навіть на тлі повномасштабної війни.

Повномасштабне вторгнення 2022 року спочатку призвело до падіння активності: шахраї, як і решта бізнесу, розгублено завмерли на кілька тижнів. Але потім стався дивовижний злам. По-перше, воєнний стан та посилення патрулювання зробили неможливими старі злочинні промисли (такі як вуличне шахрайство), бо вони потребують фізичної присутності на місці. По-друге, з'явилася нова, емоційно заряджена ніша: «патріотичний скам». Шахраї отримали моральний дозвіл (як вони його називали – «відбілювання репутації») працювати «по росії». Війна надала ідеальне «алібі».

За даними Кіберполіції України, дзвінки до росії, навіть в 2022–2023 роках ніколи не перевищували 10-15 відсотків від загального обсягу трафіку. Решта жертв мешкали в самій Україні або країнах Європейського Союзу.

Однією з найпарадоксальніших характеристик українських скам-центрів є їхня радикальна відкритість. Всупереч уявленню про те, що злочинний бізнес ховається в підвалах, ці «офіси» займають найкращі приміщення в ділових центрах Києва, Дніпра, Одеси, Львова, Ужгорода. Вони встановлюють скляні двері з електронними замками, камери спостереження, наймають охоронців, проводять поліграф для нових співробітників – аби відсіяти журналістів та випадкових людей. Водночас вони активно публікують вакансії, ловлять молодь у TikTok, розклеюють флаєри на вулицях.

Однак за фасадом «сучасного офісу» криється жорстока і невіддільна система, що має чітку вертикальну ієрархію. На нижньому щаблі – «холодники», які обдзвонюють потенційних жертв, діючи за готовими скриптами. Вони отримують мізерну ставку, їх легко замінити, і саме вони найчастіше залишають роботу без особливих наслідків. Над ними – «клозери» (closers), які доводять угоду до кінця, переконують жертву переказати гроші, встановити шкідливе ПЗ, продиктувати паролі. Клозери – це золотий фонд скам-центрів. Вони отримують відсоток від викрадених сум, але ціною стає особиста свобода.

Життя всередині скам-центру нагадує скоріше психологічну в'язницю. Система використовує штрафи за помилки, спізнання, зайву каву. Робочий день може тривати 12 годин, шість-сім днів на тиждень, особливо якщо ти не виконуєш план. Деякі офіси працюють у дві зміни – день і ніч – щоб обдзвонювати різні часові пояси, а співробітників селять у гуртожитки. Втекти складно.

Технологічний арсенал сучасного скам-центру вражає. Дослідники з GI-TOC [описують](#) цілий спектр інструментів, які раніше вважалися прерогативою спецслужб або великих корпорацій. Для підробки документів використовуються автоматизовані системи, які за секунди генерують банківські листи з філігранними печатками, підписами та реквізитами конкретної жертви. Для зламу комп'ютерів – AnyDesk, TeamViewer або навіть спеціальні застосунки для людей із вадами зору, які через зловживання перетворюються на інструменти віддаленого контролю.

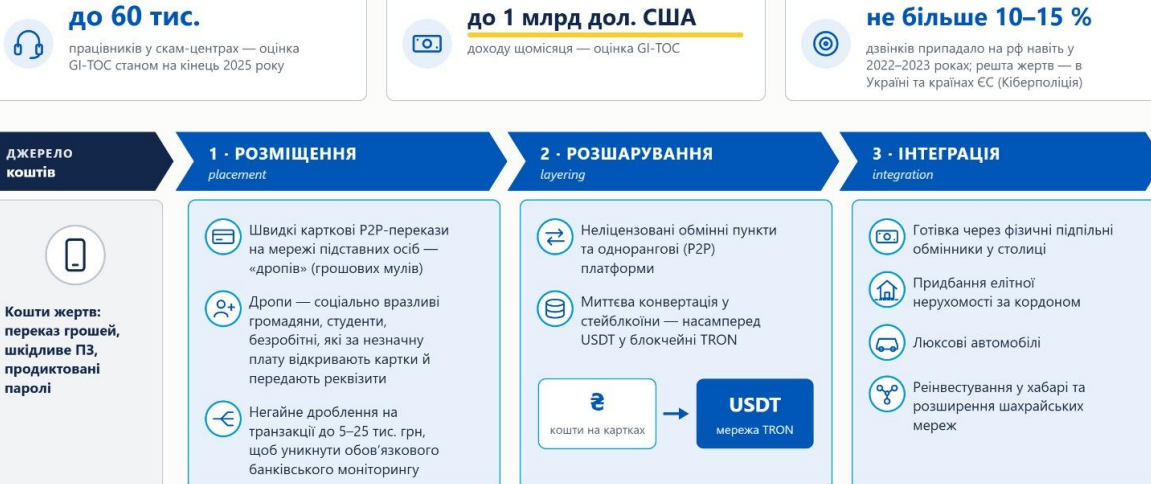
До березня 2025 року, поки влада не заблокувала його, головним інформаційним донором для шахраїв був телеграм-бот «Око Бога» (God's Eye), який збирав великі дані з соціальних мереж, пошуковиків, відкритих баз і дозволяв одним кліком побачити паролі, картки, графік пересувань, родинні зв'язки жертви. Окрім того, за невеликі гроші на даркнеті купуються бази даних людей, схильних до азартних ігор, біржової торгівлі або надмірного кредитування – це готові мішені з підвищеним «коефіцієнтом довіри». Шахраї використовують спуфінг (spoofing) – підміну номера телефону, який висвічується на екрані жертви, так що той бачить справжній номер банку або поліції. І навіть державний застосунок «Дія», яким пишається вся країна, має переконливого фейкового двійника, що використовується для викрадення персональних даних.

Вже сьогодні на підпільних форумах можна придбати готовий пакет для запуску власного скам-центру: скрипти дзвінків для різних країн, CRM-системи, бази контактів, інструкції з найму персоналу, а іноді – продають навіть працівників. Вартість такого «бізнесу» може становити всього кілька сотень або тисяч євро.

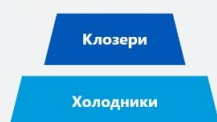
Але справжня революція – це штучний інтелект. Deepfake-технології дозволяють підмінити обличчя або голос довіреної особи – наприклад, «подзвонити» від імені сина чи начальника. А голосові боти вже навчилися вести первинний діалог без участі людини, відсіваючи недовірливих і передаючи «готового» клієнта живому оператору.

Трансформація розрізнених груп телефонних шахраїв у структуровану транснаціональну індустрію стала прямим наслідком інституційного симбіозу кіберзлочинності та корумпованих правоохоронних органів. Як довели матеріали операції «Карфаген», без прямого сприяння, завчасного інформування про обшуки та блокування кримінальних проваджень з боку високопосадовців, безперешкодне функціонування сотень підпільних «офісів», що займають цілі поверхи в бізнес-центрах Києва, Дніпра та Одеси, було б фізично неможливим. Відчуття

Шахрайські кол-центри: три стадії легалізації викрадених коштів

Структура «офісу»

доводять «угоду» до кінця: переконують жертву переказати гроші, встановити шкідливе ПЗ, продиктувати паролі; отримують відсоток від викрадених сум

обдзвонюють потенційних жертв за готовими скриптами; мізерна ставка, легко замінні

абсолютної безкарності дозволило організаторам вибудувати високорентабельний бізнес із корпоративним стандартом управління.

Фінансовий трек легалізації викрадених коштів становить бездоганно налагоджений механізм, що повністю реалізує триаду AML. На стадії розміщення (placement) викрадені безготівкові кошти переказуються через інструменти швидких карткових переказів (P2P) на гігантські мережі підставних осіб – «дропів» (грошових мулів). Дропами найчастіше виступають соціально вразливі громадяни, студенти або безробітні, які за незначну грошову плату відкривають банківські картки та передають реквізити шахраям. Щоб уникнути обов'язкового банківського моніторингу, кошти негайно дробляться транзакціями до 5-25 тисяч гривень.

На стадії розшарування (layering) роздроблені кошти спрямовуються через неліцензовані обмінні пункти та однорангові платформи, де миттєво конвертуються у стейблкоїни (насамперед USDT у блокчейні TRON). На стадії інтеграції (integration) очищені цифрові активи перетворюються на готівку через фізичні підпільні обмінники у столиці, витрачаються на придбання елітної нерухомості за кордоном, люксових автомобілів або реінвестуються у виплату хабарів і розширення шахрайських мереж.

Законодавча відповідь на діяльність кол-центрів

Практика досудового розслідування та судового розгляду кримінальних проваджень щодо шахрайських кол-центрів наочно продемонструвала повну непридатність чинної статті 190 Кримінального кодексу України («Шахрайство») для ефективної протидії цьому транскордонному феномену. [Стаття 190 КК України](#) містить класичний матеріальний склад злочину. Це означає, що сторона обвинувачення зобов'язана встановити кожного конкретного потерпілого, довести реальний розмір завданої йому майнової шкоди та встановити безпосередній причинно-наслідковий зв'язок між діями телефонного оператора та втратою грошей.

Оскільки більшість жертв перебувають у країнах Євросоюзу чи США, збір доказів через інструменти міжнародної правової допомоги (MLA) розтягувався на роки, що унеможливлювало швидке взяття під варту організаторів та вело до закриття справ за строками.

Спроби кваліфікувати діяльність таких утворень за базовими складами правопорушень (зокрема, за статтею 190) дедалі частіше наштовхуються на процесуальні й доказові бар'єри, пов'язані зі специфікою цифрових комунікацій, аутсорсингом інфраструктури та гнучким фінансовим менеджментом зловмисників.

У відповідь на ці виклики сформувалися дві альтернативні концепції криміналізації: [депутатський законопроект №10190](#) (розроблений за ініціативи групи народних депутатів, прийнятий в цілому 16.09.2026) та [президентський законопроект №16014](#). Обидві ініціативи мають на меті демонтаж організаційно-фінансового каркаса кібершахрайства, проте пропонують принципово різну архітектуру змін, що зачіпає фундаментальні питання кримінально-правової доктрини – від визначення інституту співучасті до критеріїв суб'єктивної сторони злочину.

Депутатська законодавча ініціатива робить ставку на комплексну та розгалужену криміналізацію, що одночасно охоплює як розділ VI («Кримінальні правопорушення проти власності»), так і розділ XII («Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки») Особливої частини КК України. Центральним елементом цієї конструкції є запровадження спеціальної норми – статті 190¹ («Електронно-комунікаційне шахрайство»). Законодавець описує об'єктивну сторону через протиправне збирання, зберігання, обробку та використання персональних даних, банківської таємниці, індивідуальної облікової інформації, реквізитів платіжних карток чи кодів авторизації для заволодіння чужим майном з використанням електронних комунікацій, встановлюючи базову санкцію від трьох до восьми років позбавлення волі. На рівні організованої злочинності проєкт вводить дві нові статті: статтю 255⁴, яка передбачає відповідальність за створення,

керівництво та участь у шахрайській організації (із санкцією до дванадцяти років за створення та додатково криміналізує «спільноту організацій» із покаранням до п'ятнадцяти років позбавлення волі), а також статтю 255⁵, яка відокремлює залучення осіб (рекрутинг) у самостійний склад правопорушення.

Водночас, найбільш дискусійним є визначення електронно-комунікаційної шахрайської організації у примітці до статті 255⁴ як об'єднання лише «двох і більше» осіб. Крім того, формулювання диспозицій щодо «надання послуг» чи залучення до організації без чітко артикульованого суб'єктивного критерію усвідомлення протиправності створює серйозні ризики надмірної криміналізації для допоміжного або технічного персоналу.

Президентський законопроект, навпаки, обмежує зміни виключно розділом XII КК України через доповнення кодексу статтею 255⁴, не розмиваючи при цьому класичний склад шахрайства. Шахрайська організація визначається як «стійке об'єднання трьох або більше осіб, які попередньо зорганізувалися для систематичного заволодіння майном відповідно до узгодженого плану та розподілу функцій». За визначенням законопроекту діяльність такого центру може включати операції із персональними даними, банківською таємницею та кодами автентифікації.

Ключовою перевагою президентської моделі є інтеграція в частинах щодо участі, сприяння та рекрутингу обов'язкового суб'єктивного фактору: особи мають усвідомлювати протиправний характер діяльності такої організації. Це встановлює дієвий правовий запобіжник від необґрунтованого кримінального переслідування осіб, яких було введено в оману щодо

Криміналізація шахрайських кол-центрів: порівняння законопроектів № 10190 і № 16014

Критерій	№ 10190 депутатський законопроект	№ 16014 президентський законопроект
 Розділи Особливої частини КК	Розділ VI «Кримінальні правопорушення проти власності» та розділ XII «Кримінальні правопорушення проти громадської безпеки»	Лише розділ XII; класичний склад шахрайства (ст. 190) не змінюється
 Нові статті КК	- ст. 190¹ «Електронно-комунікаційне шахрайство» - ст. 255⁴ — шахрайська організація - ст. 255⁵ — залучення осіб (рекрутинг) як самостійний склад	ст. 255 ⁴ — шахрайська організація
 Поняття організації	Електронно-комунікаційна шахрайська організація — об'єднання «двох і більше» осіб (примітка до ст. 255 ⁴)	«Стойке об'єднання трьох або більше осіб, які попередньо зорганізувалися для систематичного заволодіння майном відповідно до узгодженого плану та розподілу функцій»
 Усвідомлення протиправності	Суб'єктивний критерій у диспозиціях щодо «надання послуг» і залучення до організації чітко не артикульований	Обов'язкова ознака для участі, сприяння та рекрутингу: особа має усвідомлювати протиправний характер діяльності організації
 Санкції, наведені в тексті	- ст. 190¹ — від 3 до 8 років позбавлення волі - створення організації (ст. 255⁴) — до 12 років «спільнота організацій» — до 15 років	ч. 6 ст. 255 ⁴ — для службових осіб, які сприяють діяльності кол-центрів або умисно забезпечують уникнення відповідальності: від 8 до 12 років позбавлення волі з конфіскацією майна

СПІЛЬНЕ В ОБОХ ЗАКОНОПРОЕКТАХ: ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ЗАОХОЧЕННЯ

Звільнення від кримінальної відповідальності рядових учасників (крім організаторів і керівників), якщо вони добровільно повідомили про організацію до вручення підозри та активно сприяли викриттю злочинної мережі

характеру їхньої зайнятості (наприклад, кандидатів, які влаштовувалися на посади менеджерів із продажу або в службу підтримки).

Принципово новим і критично важливим є положення частини шостої статті 255⁴, яке запроваджує сувору кримінальну відповідальність (позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років з конфіскацією майна) для службових осіб, які сприяють діяльності кол-центрів або умисно забезпечують уникнення відповідальності за допомогою влади чи службового становища. Це безпосередньо криміналізує інституційне прикриття з боку правоохоронних або контролюючих органів.

Обидва проєкти демонструють єдність в інструменті процесуального заохочення – звільненні від кримінальної відповідальності рядових учасників (крім організаторів та керівників), якщо вони добровільно повідомили про організацію до вручення підозри та активно сприяли викриттю злочинної мережі.

Проблема запобіжних заходів

Функціонування інституту запобіжних заходів у сучасній кримінальній юстиції України опинилося у стані функціональної кризи. Фігуранти гучних розслідувань регулярно звільняються з-під варти завдяки сплаті астрономічних судових застав.

Парадокс полягає в тому, що ці застави фактично виплачуються з тих самих злочинних капіталів, виведених через фінансові схеми та необліковану готівку. Найбільш резонансним прецедентом стала операція «Форест Гамп», де 150 мільйонів гривень було відмито через державний банк для звільнення ексміністра у справі «Мідас», що змусило НАБУ звертатися до Держфінмоніторингу вже після надходження коштів на рахунки суду.

Законодавчою відповіддю на вказану системну лазівку став зареєстрований у липні 2026 року [законопроект № 15388](#), авторами якого виступили народні депутати. Ініціатива має на меті кардинальне посилення фінансового контролю за коштами застави через внесення змін до [статті 182 Кримінального процесуального кодексу України](#) та профільного антилегалізаційного [Закону № 361-IX](#).

За задумом авторів проєкту, система стримування мала базуватися на двох ключових механізмах: публічності та превентивному блокуванні сумнівних трансакцій із наступною конфіскацією. Законопроект передбачає заборону внесення застави державними чи комунальними підприємствами, а також встановлює обов'язок Державної судової адміністрації України оприлюднювати у триденний строк відомості про номер провадження, судові рішення, суму застави та повні ідентифікаційні дані заставодавця.

Разом із цим запропоновано доповнити КПК нормою частини 8-1 статті 182, яка закріплює безальтернативне зарахування коштів застави в дохід держави (до спеціального фонду судового збору), якщо в межах процедур фінансового моніторингу не вдалося підтвердити законність джерела їх походження, незалежно від виконання підозрюваним процесуальних обов'язків.

На рівні Закону № 361-IX автори запропонували зобов'язати суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ) у кожному випадку внесення застави встановлювати джерело коштів і статків заставодавця, фіксувати його правовий чи родинний зв'язок із підозрюваним, зупиняти операцію за відсутності підтвердних документів та імперативно визнавати будь-яку заставу пороговою фінансовою операцією незалежно від її суми.

Утім, первинний текст законопроекту містив низку прогалин, які детально розкрило Міністерство фінансів України у своєму експертному висновку. Фахівці Мінфіну звернули увагу на те, що запропоновані норми суперечать 1, 10 і 29 Рекомендаціям FATF, а також статтям 8 та 13 Директиви (ЄС) 2015/849. Зокрема, ідея визнати заставу пороговою операцією «незалежно від

суми» суперечить підходу законодавства України та міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії, який ґрунтується виключно на чіткому кількісному критерії. Крім того, накладення на банківські та платіжні установи обов'язку перевіряти джерела статків абсолютно в усіх випадках внесення застави суперечить базовому ризик-орієнтованому підходу, згідно з яким поглиблена перевірка джерел походження статків є посиленням заходом належної перевірки, притаманним виключно клієнтам із високим ризик-профілем.

Найбільшою прогалиною тексту Мінфін визнав процедурний глухий кут у ланцюжку між зупиненням операції та зарахуванням коштів у дохід держави. Законопроект передбачав зупинення зарахування коштів у разі неможливості підтвердити їхнє джерело походження, проте відповідно до частини першої статті 15 Закону № 361-IX, якщо клієнт не надає обов'язкових документів для належної перевірки, СПФМ зобов'язаний взагалі відмовити у проведенні фінансової операції або розірвати ділові відносини. Відповідно, банк повертає гроші відправнику або не приймає їх, через що трансакція не здійснюється, кошти фізично не потрапляють на рахунок органу досудового розслідування чи суду, а отже, норма КПК про їхнє звернення в дохід держави стає абсолютно недієвою.

Крім того, Мінфін підкреслив наступне: законодавство про фінансовий моніторинг та міжнародні стандарти оперують категоріями з'ясування «джерела коштів» та «джерела статків», тоді як обов'язок встановлення саме «законності» їх походження покладається на правоохоронні органи, а не на фінансові установи, які не мають і не можуть мати слідчих повноважень.

В результаті Міністерство фінансів України запропонувало якісне доопрацювання положень, виклавши у листі до автора законопроекту власні пропозиції. Фахівці Мінфіну запропонували інтегрувати контроль за заставами у вже чинну системну архітектуру антилегалізаційного законодавства.

Перш за все, клієнтів, які переказують кошти як заставу, запропоновано віднести до критеріїв підвищеного ризику за частиною п'ятою статті 7 Закону № 361-IX. Для таких випадків статтю 12 Закону запропоновано доповнити спеціальною частиною п'ятою, яка в межах посиленої перевірки зобов'язує СПФМ ще до проведення операції вжити заходів для встановлення джерела коштів, а щодо третіх осіб – джерела статків, і провести трансакцію лише за наявності дозволу керівника фінансової установи.

Значення порогових операцій було збережено завдяки змінам до статті 20 Закону № 361-IX: внесення застави визнається ознакою порогової операції, проте зі збереженням базового кількісного порогу у 400 тисяч гривень, з урахуванням операцій, що здійснюються частинами чи мають ознаки пов'язаності. Такий підхід повністю узгоджується зі стандартами FATF та супроводжується обов'язком СПФМ інформувати Держфінмоніторинг щодо таких операцій не пізніше наступного робочого дня з моменту проведення або спроби їхнього проведення.

Водночас Мінфін наполягає на розмежуванні функцій фінансового сектору та кримінальної юстиції. За позицією Мінфіну, Кримінальний процесуальний кодекс України необхідно доповнити нормою, яка зобов'язує підозрюваного чи заставодавця одночасно з платіжним документом про внесення коштів подавати слідчому, прокурору або суду документальні докази законності джерел їх походження. Відповідно, саме в КПК має бути закріплено чіткий процесуальний алгоритм верифікації цих відомостей стороною обвинувачення та судом, а також спеціальну судову процедуру звернення внесеної застави в дохід держави у разі встановлення недостовірності наданих даних або кримінального походження активів.

В результаті, ініціатива набула завершеного вигляду: в результаті пропонується дієва модель, де фінансовий моніторинг забезпечує оперативний збір та передачу інформації про ризиковий платіж, унеможливаючи використання інституту застав для відмивання кримінальних капіталів.

Архітектура захисту AML-викривачів

Еволюція міжнародних стандартів протидії відмиванню коштів та фінансуванню тероризму дедалі чіткіше зміщує фокус з формального комплаєнсу на створення дієвих внутрішніх систем стримувань і противаг.

Згідно з [Рекомендацією 18 FATF](#) архітектура внутрішнього контролю фінансової установи повинна не лише гарантувати операційну незалежність відповідального працівника з прямим доступом до Наглядової ради, а й забезпечувати наявність захищених альтернативних каналів інформування, які дозволяють повідомляти регулятора або правоохоронні органи в обхід скомпрометованого менеджменту.

На рівні європейського права цей підхід фундаментально закріплено у консолідованій [Директиві ЄС 2015/849](#): стаття 38 регламентує безумовний захист осіб, які інформують про підозри у відмиванні коштів чи фінансуванні тероризму (як на рівні внутрішнього комплаєнсу, так і безпосередньо до підрозділу фінансової розвідки), від погроз, помсти та дискримінації у трудових відносинах, а стаття 61 зобов'язує держави-члени та суб'єктів первинного фінансового моніторингу (СПФМ) розгортати безпечні, повністю анонімні, канали зв'язку із забезпеченням суворої конфіденційності як викривача, так і особи, якій інкримінується порушення.

Для України практичний досвід резонансних розслідувань у сфері відмивання коштів зафіксував наявність системної вразливості: класичні лінії захисту фактично паралізуються, коли вище керівництво банку чи ключові відповідальні працівники стають безпосередніми учасниками протиправних схем.

За оцінкою Міністерства фінансів України, такі кейси мають стати безумовним каталізатором для невідкладного ухвалення пакета законодавчих ініціатив у межах гармонізації з вимогами Єдиної зони платежів у євро (SEPA), покликаних впровадити повноцінний інститут AML-викривача як дублюючого запобіжного важеля. У реаліях, де топ-менеджмент залучений до легалізаційних схем, саме викривач виступає унікальним джерелом інсайдерської інформації щодо латентних фінансових ризиків, штучного викривлення звітності та навмисного ухилення від стандартних процедур фінансового моніторингу.

Нормативну базу цієї реформи закладено в депутатській редакції [законопроєкту щодо SEPA](#) під реєстраційним номером 14327-д, напрацьованій на фундаменті урядової ініціативи, а також у супутніх системних законопроєктах [№ 15501](#) та [№ 15503](#), що вносять комплексні зміни до законодавства. Запропонована правова конструкція формує всеосяжний механізм захисту, інтегруючи до українського правового поля стандарти профільної [Директиви ЄС № 2019/1937](#).

У площині трудового права оновлені статті 21 та 32 Кодексу законів про працю України встановлюють пряму заборону на будь-які прояви дискримінації, примусове переведення на інші посади, істотну зміну умов праці чи розірвання трудового договору як щодо самого викривача, так і стосовно третіх пов'язаних осіб – членів його сім'ї та колег, які можуть стати об'єктом опосередкованого тиску.

Критично важливим є закріплення презумпції неправомірності дій роботодавця. Шляхом внесення змін до статті 77 Кодексу адміністративного судочинства України та статті 81 Цивільного процесуального кодексу України тягар доказування повною мірою перекладається на керівництво установи: саме роботодавець зобов'язаний довести в суді, що будь-яке дисциплінарне стягнення чи зміна статусу працівника були суто об'єктивними і жодним чином не пов'язані з фактом здійснення повідомлення про порушення фінансового моніторингу.

Більше того, у статтю 150 ЦПК України інтегровано механізм превентивного судового захисту, який надає суду право негайно зупиняти дію наказів про звільнення чи дисциплінарне покарання AML-викривача ще до вирішення спору по суті, унеможливлюючи його витіснення з посади під

час розгляду справи. Поряд із цим держава через статтю 14 Закону України «Про безоплатну правничу допомогу» гарантує викривачам повний безкоштовний юридичний супровід, нівелюючи фінансову диспропорцію між працівником та корпоративними ресурсами фінансової установи.

Дієвість інституту безпосередньо залежить від невідворотності санкцій за спроби переслідування доброчесних працівників. Законопроект № 15501 закладає механізми прямої адміністративної та кримінальної відповідальності посадових осіб за незаконні дисциплінарні заходи або звільнення AML-викривачів.

Водночас реформа уникає ризику створення інструменту для безкарного шантажу: законопроект № 15503 модернізує Цивільний кодекс України з метою гарантування особистих немайнових прав юридичних осіб від необґрунтованого наклепу. Впроваджуючи процедуру права на відповідь, закон водночас декриміналізує та звільняє фізичних осіб від цивільної відповідальності у випадках, коли поширення недостовірної інформації про порушення у сфері фінансового моніторингу мало ненавмисний характер.

Такий збалансований підхід дозволяє трансформувати інститут викривачів із декларативної концепції в стійкий автономний контур комплаєнс-безпеки.

Схеми грошових мулів (дропів)

Хто такі дропи?

Дроп, або грошовий мул, – це фізична особа, чий рахунок чи платіжний інструмент використовується для отримання, переміщення та виведення коштів злочинного походження. Цінність такого рахунку для організаторів – у його легальності: реальний ідентифікований власник, чиста історія операцій і повний набір дистанційних сервісів; у разі блокування рахунок просто замінюють наступним.

За перше півріччя 2026 року Держфінмоніторинг [дослідив](#) понад 24 тис. рахунків у 25 банках і одній небанківській установі та ідентифікував понад 12 тис. осіб з ознаками діяльності дропів; сума пов'язаних з ними операцій перевищила 18,5 млрд грн. За [даними](#) Департаменту кіберполіції, у 2020 році було виявлено 2 194 дропи, а за дев'ять місяців 2025 року – 26 700; платіжні засоби дропів використовуються приблизно у 70% кібершахрайств.

Єдиного «профілю дропа» не існує: до схем залучаються особи різного віку та соціального походження.

Практичне значення має поділ за ступенем усвідомлення: свідомі учасники, які за винагороду передають картку, реквізити чи доступ до онлайн-банкінгу; особи, залучені з неповним розумінням схеми (часто через знайомих); особи, чиї рахунки використовуються без їхнього відома. Усі три категорії зазвичай поєднує мережа нелегальних центрів, як, наприклад, [викрита](#) БЕБ у березні 2025 року: організатори залучали дропів, які за винагороду надавали особисті дані для відкриття рахунків, і водночас використовували рахунки близько 4 тис. осіб без їхнього відома.

Як організована робота?

Вербування відбувається переважно через оголошення про «легкий заробіток» у Telegram-каналах – з невизначеними обов'язками, без інформації про роботодавця і з вимогою передати банківські дані. Цільова аудиторія – студенти, безробітні, переселенці та інші соціально вразливі групи. Ціна одного платіжного реквізиту зросла з близько 500 грн кілька років тому до 50–100 доларів США; правоохоронці пов'язують це зі зменшенням лімітів на перекази між картками, через що до схем доводиться залучати більше учасників.

Держфінмоніторинг [фіксує](#) ту саму модель: молодь і соціально вразливих осіб залучають як виконавців, кур'єрів і підставних осіб через соцмережі та месенджери, щоб організатор дистанціювався від руху коштів.

Схема має стійку послідовність: залучення особи → відкриття чи передача рахунку → надходження коштів → переміщення мережею → зняття, конвертація або переказ → передача коштів організаторам. Ключовий елемент – розрив між юридичним володінням рахунком і фактичним контролем над ним: розпорядження дає інша особа, часто дистанційно. У згаданій справі БЕБ з одного мобільного пристрою керували 450 рахунками дропів.

Роль у відмиванні коштів

Залучення підставних осіб, так званих дропів, [відноситься](#) до ключових елементів схем професійних відмивачів коштів. В українській практиці цей механізм найповніше задокументований щодо трьох напрямів – шахрайських кол-центрів, наркаторгівлі та нелегальних казино.

У серпні 2026 року Нацполіція [провела](#) 411 обшуків і припинила роботу 94 шахрайських кол-центрів із 1 794 робочими місцями; 26 особам повідомлено про підозру. Вилучено понад 5 200 SIM-карток, 90 банківських карток, доступи до 20 криптогаманців, близько 2 млн доларів США та 64 тис. євро. Окремо було встановлено 67 фінансових інструментів вчинення правопорушень, зокрема 40 банківських карток і рахунків та 15 осіб-дроїв.

У лютому 2025 року Нацполіція ліквідувала організацію, яка мережею з 18 нарколабораторій у шести областях виготовляла понад 60 кг амфетаміну щомісяця. Для легалізації прибутку фігуранти [залучили](#) понад тисячу підставних осіб, які за винагороду надавали дані для відкриття рахунків і банківських акаунтів у мобільних застосунках. За рік із цих рахунків вивели понад 200 млн грн на два криптогаманці, кошти з яких переводились в готівку на Кіпрі.

Перекази між фізичними особами проходять миттєво й цілодобово, допускають велику кількість операцій і зовні не відрізняються від побутових розрахунків. За оцінкою Держфінмоніторингу, вони стали надзвичайно популярним інструментом відмивання коштів. Масштаб каналу [ілюструє](#) ринок: місячний обсяг P2P-переказів лише за 2023 рік зріс із 210 до 247 млрд грн. Саме тому регуляторні заходи насамперед спрямовані на обмеження P2P-операцій і на доступ до рахунків.

Регуляторне блокування схем

Законодавцями було запропоновано декілька шляхів подолання проблеми схем грошових мулів (дроїв). Перший – проєкт Закону про внесення змін до деяких законів України щодо створення та ведення реєстру осіб, платіжні операції яких потребують посиленого контролю № 14161 ([Законопроєкт № 14161](#)) зареєстрований 27 жовтня 2025 року народними депутатами.

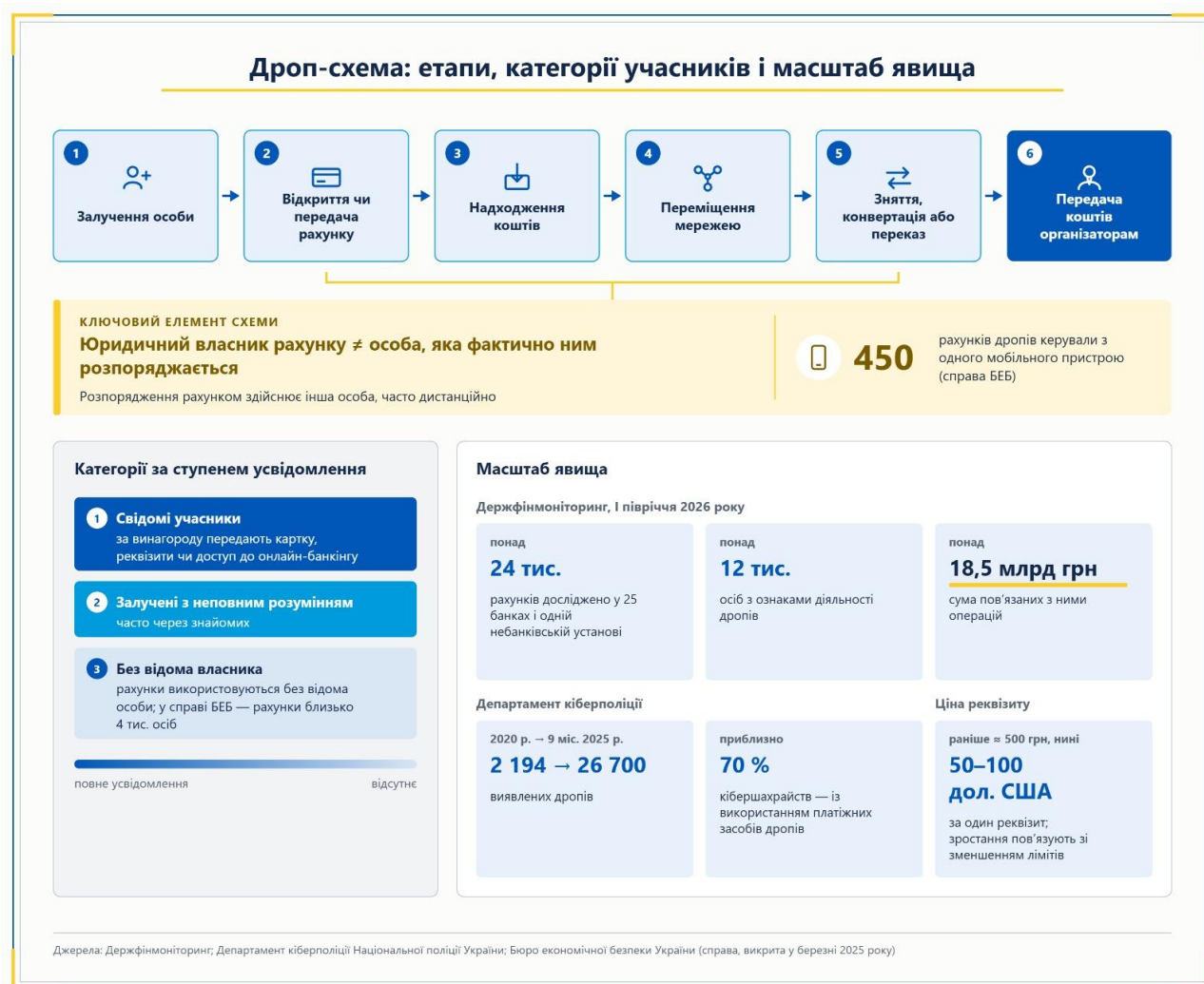
Альтернативний шлях – проєкт Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України щодо захисту громадян, їхніх коштів від незаконних дій з платіжними інструментами й банківськими рахунками № 16013 ([Законопроєкт № 16013](#)) – вніс Президент 2 вересня 2026 року (9 вересня зареєстровано альтернативний [проєкт № 16013-1](#)).

Обидва законопроєкти спрямовані на посилення протидії схемам дроїв, однак передбачають різні механізми: №14161 – системний механізм обліку та контролю осіб і суб'єктів, пов'язаних із ризиковими платіжними операціями, а №16013 – кримінально-правове реагування на передачу, придбання та інше незаконне використання платіжних інструментів і доступу до рахунків.

Встановлення лімітів на вихідні операції

[Постановою](#) Правління НБУ від 27 серпня 2024 року № 102, якою внесено зміни до постанови № 18 від 24 лютого 2022 року, з 1 жовтня 2024 року до 31 березня 2025 року включно діяв ліміт 150 тис. грн на календарний місяць сукупно за всіма рахунками особи на перекази на картки інших фізичних осіб.

Після скасування цього ліміту діє ризик-орієнтована модель [Меморандуму](#) про забезпечення прозорості функціонування ринку платіжних послуг, підписаного банками у грудні 2024 року: з 1 лютого 2025 року для клієнтів без підтверджених доходів ліміт на вихідні перекази становить 50 тис. грн на місяць за високого рівня ризику та 100 тис. грн за середнього й низького. Обмеження поширюються і на перекази за реквізитами IBAN, але не стосуються клієнтів з підтвердженими джерелами доходів, зарплатних клієнтів і волонтерів.

Коли організатори у відповідь почали переходити на рахунки ФОП, оновлена редакція Меморандуму від 14 травня 2026 року запровадила ліміти для новостворених ФОП і тих, що відновлюють діяльність після тривалої паузи, а також для юридичних осіб, у яких за результатами належної перевірки виявлено більше ніж два критерії підставної компанії. З 14 серпня 2026 року ліміт становить до 600 тис. грн на місяць для ФОП 1 групи, 3 млн грн – для 2–3 груп і 5 млн грн – для таких юридичних осіб, а з 14 листопада – 400 тис., 1 млн і 2 млн грн відповідно.

[Законопроект № 14161](#) передбачає перенесення обмежень з рівня окремого банку на рівень системи. Законопроект передбачає створення та ведення Національним банком реєстру, до якого надавачі платіжних послуг вноситимуть фізичних осіб, що без законних підстав передали третім особам розпорядження рахунком або платіжний інструмент, а також торговців, що порушують правила приймання електронних платежів.

Для осіб у реєстрі передбачається застосування лімітів на платіжні операції та на кількість рахунків, електронних гаманців і платіжних інструментів (для торговців – на обсяг еквайрингу). У разі перевищення допустимої кількості рахунків у відкритті нового може бути відмовлено. Конкретні розміри лімітів має встановити НБУ. Таким чином, у разі ухвалення законопроекту заблокований в одному банку дроп не зможе просто перенести схему до іншого.

Посилення вимог до ідентифікації клієнтів

За законопроектом № 14161 надавачі платіжних послуг зобов'язані перевіряти клієнта за реєстром перед встановленням ділових відносин, у разі зміни його даних, під час дистанційної автентифікації та входу з нового пристрою, у разі виявлення ризиків під час моніторингу операцій, а також у разі зміни коду виду діяльності торговця. Отже, перевірка вбудовується саме в ті точки, де рахунок переходить під зовнішній контроль: відкриття, зміна даних, вхід з чужого пристрою.

Відповідальність учасників схем

[Законопроект № 16013](#) пропонує вирішувати проблему несанкціонованого використання банківських рахунків через інструменти кримінального покарання.

Документ пропонує криміналізувати передачу та обіг платіжних інструментів чи облікових даних, якщо вони здійснюються з метою вчинення шахрайства або іншого правопорушення. Нова стаття 200¹ Кримінального кодексу України передбачає відповідальність для власника рахунка (дропа), який добровільно передає свій платіжний інструмент, картку чи доступ до електронного гаманця іншим особам для злочинних цілей – таке діяння пропонується карати штрафом від 300 до 1 000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Натомість для організаторів мереж передбачено значно суворіші санкції: за одержання, придбання, зберігання, передачу чи збут чужих платіжних засобів пропонується встановити штраф розміром від 3 000 до 10 000 неоподатковуваних мінімумів, обмеження волі на 2-5 років або позбавлення волі на 2-6 років, а за ті самі дії, вчинені повторно або організованою групою, передбачено від 5 до 8 років ув'язнення. Обов'язковою умовою для притягнення до відповідальності є наявність злочинної мети, що захищає громадян, чії банківські дані були викрадені або використані зловмисниками без їхньої відома.

Крім того, законопроект передбачає викладення у новій редакції статті 200 КК України, чітко розмежовуючи відповідальність за підроблення та використання фальсифікованих платіжних інструкцій чи карт (штраф від 3 000 до 5 000 неоподатковуваних мінімумів або обмеження чи позбавлення волі на 2–4 роки) та за привласнення, викрадення чи незаконне захоплення доступу до рахунку (штраф від 5 000 до 8 000 неоподатковуваних мінімумів або обмеження чи позбавлення волі на 3–5 років). У разі вчинення цих діянь повторно або за попередньою змовою групою осіб покарання становить від 4 до 6 років позбавлення волі.

Законопроект також передбачає поширення заходів кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб на ці правопорушення та визначає підслідність у Кримінальному процесуальному кодексі України: розслідування здійснює орган, який розпочав провадження, або орган, до підслідності якого належить основний злочин, де застосовувалися передані чи одержані рахунки.

Очікуваний економічний ефект

Механізм уже видно на прикладі лімітів: після запровадження ліміту 150 тис. грн місячний обсяг Р2Р-переказів [знизився](#) з 250 до 170 млрд грн, тобто приблизно на третину, а ціна одного реквізиту [зросла](#) до 50–100 доларів.

Реєстр і кримінальна відповідальність можуть посилити цей ефект: знаходження дропа може стати складнішим, а до ціни реквізиту буде додаватись ще й кримінальний ризик, що може скоротити пропозицію рахунків і підвищити витрати на формування мереж.

Окремі публічні [оцінки](#) свідчать, що через дроп-схеми щорічно проходить понад 200 млрд грн, а втрати податкових надходжень сягають 50 млрд грн. Водночас ефект обмежуватимуть міграція потоків до рахунків ФОП, криптоактивів і готівки та ризик обмежень для добросовісних клієнтів і малого бізнесу. Тому результат слід оцінювати за чистим скороченням нелегального обороту, а не за кількістю заблокованих карток.

Фінансовий вимір суміжних предикатних злочинів

Злочини проти довкілля

Екологічна злочинність належить до найприбутковіших джерел кримінальних доходів у світі: за [оцінкою](#) FATF, вона генерує від 110 до 281 млрд доларів США на рік, причому дві третини цієї суми припадають на лісову злочинність, незаконний видобуток корисних копалин і торгівлю відходами, тоді як дії держав і приватного сектору з виявлення, розслідування та переслідування пов'язаного відмиванням коштів залишаються обмеженими.

[Кримінальний кодекс](#) містить статті 240 (порушення правил охорони або використання надр), 240¹ (незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину), 246 (незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу) та 441 (екоцид), а доходи від будь-якого з цих діянь охоплюються поняттям майна, одержаного злочинним шляхом, у статті 209. Практична проблема полягає в тому, що фінансова складова таких справ розслідується значно рідше за екологічну.

Нелегальний видобуток бурштину

Схема будується навколо використання легального дозволу для створення видимості законності нелегального видобутку. У червні 2026 року Національна поліція спільно з Офісом генерального прокурора викрила таку модель на Рівненщині: організатори отримали спеціальні дозволи нібито на геологічне вивчення бурштиноносних ділянок, а фактично вели промисловий видобуток за допомогою кустарних мотопомп і технології гідророзмиву ґрунту. Під час 47 обшуків вилучено понад 52 кілограми бурштину та понад 29 тисяч доларів США готівкою, на площі близько 50 гектарів знищено родючий шар ґрунту та понад 700 дерев. Для фінансового моніторингу показова інша деталь: видобуте скуповували посередники без документів про законне походження, що разом із вилученою готівкою може свідчити про використання готівкових розрахунків на етапі скупівлі сировини. Того ж місяця відбулася загальнонаціональна фаза операції: близько 40 обшуків у кількох регіонах, шкода довкіллю оцінена в понад 350 млн гривень, а втрати бюджету від несплаченої рентної плати – у десятки мільйонів гривень.

Пісок та інші корисні копалини

У низці схем використовується модель «легальний кар'єр як прикриття»: видобуток ведеться на суміжних ділянках або з перевищенням дозволених обсягів, а продукція збувається як законно видобута. Збитки в окремих провадженнях сягають десятків і сотень мільйонів гривень, а у справах, що охоплюють кілька областей, – мільярдів. Серед фігурантів таких справ трапляються посадовці та керівники державних і комунальних підприємств, через які проходить збут. Показовим кейсом є справа про видобуток андезиту на Закарпатті, [оприлюднена](#) НПУ в серпні 2026 року, де поряд із порушенням правил користування надрами інкримінували й легалізацію майже 98,9 млн гривень, одержаних від незаконного видобутку. Зазвичай провадження обмежуються предикатним складом, а рух доходів залишається поза межами розслідування.

Незаконні вирубки лісу

За [даними](#) Державного агентства лісових ресурсів України, шкода від незаконних вирубок у 2024 році перевищила 800 млн гривень і була більш ніж учетверо більшою, ніж у 2022 році, тоді як

добровільно сплачено та стягнуто судами лише близько 1,6% цієї суми. Механізм легалізації тут не фінансовий, а документальний: незаконно зрубану деревину оформлюють як законно заготовлену, вносячи неправдиві відомості до державної системи електронного обліку деревини, після чого отримують товарно-транспортні документи та сертифікати про походження лісоматеріалів, потрібні для експорту.

Саме за такою моделлю діяла [схема](#), виявлена у червні 2026 року: легалізованої деревини в ній було на понад 147 млн гривень, а сформованими документами користувалися понад сто суб'єктів господарювання, зокрема великі експортери. Отже, деревина входить у легальний обіг ще до першої банківської операції, а подальші розрахунки виглядають як звичайна оплата експортного контракту.

Для СПФМ це означає, що індикатори слід шукати не в окремому платежі, а в невідповідності: обсяг операцій підприємства перевищує обсяги, дозволені його ліцензією чи спеціальним дозволом; розрахунки за сировину здійснюються готівкою або через осіб, не пов'язаних із профільною діяльністю; ланцюг «новостворений постачальник – переробник – експортер» формується за кілька місяців; географія операцій збігається з районами видобутку, а не з місцем реєстрації контрагента.

Злочини проти довкілля: моделі легалізації продукції та доходів

110–281 млрд дол. США

на рік — доходи від екологічної злочинності у світі (оцінка FATF)

дві третини — лісова злочинність, незаконний видобуток корисних копалин і торгівля відходами

Бурштин

МОДЕЛЬ
«дозвіл на геологічне вивчення як прикриття»

МЕХАНІЗМ

- Спеціальні дозволи нібито на геологічне вивчення бурштиноносних ділянок — фактично промисловий видобуток
- Кустарні мотопомпи та гідророзмив ґрунту
- Скупівля посередниками без документів про законне походження; ознаки готівкових розрахунків

Кейс: Рівненщина, червень 2026 року

47
обшуків

понад
52 кг
вилученого
бурштину

понад
29 тис.
дол. США готівкою

близько
50 га
знищеного родючого
шару ґрунту

понад
700
знищених дерев

**Загальнонаціональна фаза операції:
школа довіл — понад 350 млн грн**

Пісок та інші корисні копалини

МОДЕЛЬ
«легальний кар'єр як прикриття»

МЕХАНІЗМ

- Видобуток на суміжних ділянках або з перевищенням дозволених обсягів
- Продукція збувається як законно видобута
- Серед фігурантів трапляються посадовці та керівники державних і комунальних підприємств, через які проходить збут
- Збитки — десятки й сотні мільйонів гривень, у справах, що охоплюють кілька областей, — мільярди

Кейс: Закарпаття, серпень 2026 року

майже
98,9 млн грн
інкриміновано легалізацію доходів від
незаконного видобутку андезиту

Зазвичай провадження обмежуються
предикатним складом, а рух доходів
залишається поза межами розслідування

Ліс

МОДЕЛЬ
«документальна легалізація»

МЕХАНІЗМ

- 1 Неправдиві відомості в державній системі електронного обліку деревини
- 2 Товарно-транспортні документи та сертифікати походження лісоматеріалів
- 3 Експорт: подальші розрахунки виглядають як звичайна оплата контракту

ШКОДА У 2024 РОЦІ

понад
800 млн грн
шкоди — більш ніж
учетверо більше, ніж
у 2022 році

лише близько
1,6 %
цієї суми сплачено
добровільно та
стягнуто судами

Кейс: червень 2026 року

понад
147 млн грн
легалізованої
деревини

понад
100
суб'єктів
господарювання
користувалися
документами

Маркери невідповідності для СПФМ: індикатор — не окремий платіж, а розбіжність

Обсяг операцій перевищує
обсяги, дозволені ліцензією
чи спеціальним дозволом

Розрахунки за сировину
готівкою або через осіб, не
пов'язаних із профільною
діяльністю

Ланцюг «новостворений
постачальник — переробник
→ експортер» сформовано за
кілька місяців

Географія операцій
збігається з районами
видобутку, а не з місцем
реєстрації контрагента

Незаконна торгівля зброєю

Міністерство внутрішніх справ [визначає](#) незаконний обіг зброї, боєприпасів і вибухових речовин як одну з найбільших загроз безпеці України та європейських країн і констатує, що через збройну агресію кількість вогнепальної зброї в незаконному обігу зростає в рази.

Кількісні оцінки залишаються приблизними: дослідники оцінюють обсяг нелегальної зброї в кілька мільйонів одиниць при приблизно 1,2 млн зареєстрованої, причому значні невраховані обсяги накопичилися ще до повномасштабного вторгнення. Доступні публічні дані не свідчать про наявність масштабного та системного витоку зброї з України за кордон. Водночас наявність транскордонного ризику не може бути виключена, а тому профіль ризику для фінансового моніторингу доцільно розглядати як такий, що охоплює і внутрішній роздрібний ринок, і потенційні транскордонні постачання.

Правоохоронці регулярно блокують канали підпільного продажу зброї: лише у двох операціях 2026 року [ліквідовано](#) дев'ять таких каналів у різних регіонах. Модель злочинної схеми зазвичай повторюється: зброя надходить із зони бойових дій, продавцем виступає особа, яка має до неї безпосередній доступ, покупців шукають у месенджерах, соціальних мережах і даркнеті, а передача відбувається знеособлено – поштою або через схованку, координати якої надсилають з прихованого номера. Обсяги окремих партій невеликі, тож кожна угода залишається дрібною за сумою і не утворює помітного сліду в банківській системі.

Держфінмоніторинг [виділяє](#) торгівлю зброєю в окремий напрям і описує дві різні моделі: транскордонне відмивання доходів від продажу зброї та акцій оборонної компанії і незаконний збут вогнепальної зброї та боєприпасів організованою групою в Україні.

Перша модель проходить через банківський контур і корпоративні структури, тож піддається класичному моніторингу. Друга майже не залишає банківського сліду: у публічних повідомленнях про ліквідовані канали спосіб оплати не розкривають, а роздрібний характер угод робить малоімовірним досягнення порогу в 400 тис. гривень, з якого фінансова операція стає пороговою і підлягає обов'язковому звітуванню.

Віртуальні активи в українських справах про зброю поки не фігурують як підтверджений основний засіб розрахунку, проте ризик формується на стику двох явищ, які вже задокументовані окремо: збут через даркнет і відмивання доходів з використанням віртуальних активів.

Орієнтирами для СПФМ тут є дрібні перекази на картку від багатьох непов'язаних осіб із негайним зняттям готівки та систематичний обмін криптоактивів на готівку без економічного обґрунтування. Оскільки за обома напрямками цього розділу доходи здебільшого оминають банківський контур, результативність моніторингу залежить від зіставлення фінансових даних із даними про ліцензії та митними даними, а не від аналізу окремої операції.

Аграрний сектор та «чорне зерно»

Агропродовольчий сектор залишається головним джерелом валютних надходжень держави: у 2025 році експорт продукції АПК [становив](#) 22,53 млрд дол. США, забезпечивши понад половину всього товарного експорту України. Така концентрація означає, що будь-яка тіньова практика в агроекспорті має не галузевий, а макрофінансовий вимір: вона одночасно зменшує податкові надходження, спотворює платіжний баланс і створює тиск на міжнародні резерви.

За [оцінками](#), які ще у 2023 році циркулювали в документах Національного банку, обсяг неповернутої в Україну валютної виручки експортерів агропродукції з початку повномасштабного вторгнення сягав близько 3 млрд дол. США.

Термін «чорне зерно» описує сільськогосподарську продукцію, придбану у виробників за готівку без відображення в бухгалтерському та податковому обліку і виведену за кордон через ланцюг суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності. Для системи фінансового моніторингу це не окремий предикатний злочин, а вузол, у якому сходяться ухилення від сплати податків, фіктивне підприємництво та легалізація злочинних доходів.

Оцінка загроз серйозної та/або організованої злочинності в Україні (СОСТА Україна) прямо [відноситься](#) до найпоширеніших інструментів ухилення від сплати обов'язкових платежів конвертаційні центри, маніпуляції з податком на додану вартість («скрутки»), безтоварні операції та схеми тіншового ринку оренди землі, зазначаючи при цьому, що організовані злочинні угруповання в цій сфері системно використовували корупційні зв'язки, у тому числі з представниками митних органів.

Анатомія схеми

Схема відтворює послідовність, у якій кожен наступний крок «відбілює» попередній.

1. Готівкова закупівля. Продукція купується безпосередньо у виробників за готівку без відображення операцій в обліку. Джерелом готівки є, зокрема, доходи інших тіншових ринків, для яких агроекспорт стає каналом виведення коштів за кордон.
2. Створення історії походження. Для подальшого продажу в Україні та за її межами оформлюються документи з неправдивими даними про походження, вартість і характеристики товару. Саме на цьому етапі необлікована продукція набуває формальних ознак легальної.
3. Технічний експортер. Товар акумулюється на фіктивному підприємстві, яке здійснює митне оформлення й одразу після завершення циклу втрачає ознаки реальної діяльності.

Актуальну ілюстрацію дає [провадження](#), оприлюднене у серпні 2026 року: детективи територіального управління БЕБ у Київській області спільно з Департаментом кіберполіції задокументували діяльність конвертаційного центру, до якої, за версією слідства, було залучено понад 60 підконтрольних підприємств з ознаками фіктивності. Аграрну продукцію купували у виробників за готівку без відображення в обліку, надалі оформлювали документи з неправдивими відомостями про її походження, вартість і характеристики, а кошти від реалізації переводили в готівку та конвертували у віртуальні активи – за оцінкою слідства, з метою приховування походження коштів та обходу фінансового моніторингу. Особам підозру не повідомлено, досудове розслідування триває.

Масштаб явища у попередні роки характеризують [дані](#) самого БЕБ: станом на кінець 2023 року понад 20 % експорту зерна здійснювали підприємства, віднесені до ризикових, а в межах 22 кримінальних проваджень 12 посадовим особам таких підприємств було повідомлено про підозру за статтями 212 та 205¹ Кримінального кодексу України. Ще раніше БЕБ [оцінювало](#), що лише за серпень–вересень 2022 року недобросовісні експортери вивезли близько 1 млн тонн зерна, придбаного за готівку, а бюджет недоотримав близько 5,2 млрд грн; ця оцінка залишилася предметом дискусії між відомствами і незалежними аналітиками.

Фінансовий слід

СОСТА Україна [визначає](#) конвертаційні центри одним з основних каналів легалізації: використання персональних даних підставних осіб, низка суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності, транзитний характер операцій через механізм зустрічних потоків і «скруток» з подальшим переведенням у готівку. В агросекторі до цієї конструкції додався криптовалютний вихід.

Оцінка загроз фіксує, що діяльність таких угруповань сприяла незаконному відшкодуванню ПДВ з державного бюджету з подальшою легалізацією здобутого майна. В агроекспорті це набуває специфічної форми: нульова ставка при вивезенні робить експортера вигодонабувачем

бюджетного відшкодування, тоді як податковий кредит формується за рахунок безтоварних операцій у попередніх ланках.

Ключова ознака схеми – розрив між товарним і грошовим потоком. Вантаж дорогою може кілька разів змінити власника, кінцевий покупець розраховується з компанією-посередником у третій юрисдикції, і кошти до України не повертаються, а український експортер згодом визнається банкрутом.

Заниження або завищення фактурної вартості відносно митної є класичною формою відмивання коштів через торгівлю (TBML) і водночас інструментом ухилення від оподаткування.

Вивезення зерна з тимчасово окупованих територій

Поряд із внутрішнім тіншовим ринком діє окремий [контур](#) заволодіння майном на тимчасово окупованих територіях. З 2022 року з окупованих територій вивезено близько 15 млн тонн зерна.

Розслідування Bellingcat, [оприлюднене](#) у жовтні 2025 року, описує сталу модель поведінки суден: вимкнення системи автоматичної ідентифікації (AIS) на підході до Севастополя, завантаження біля зернового терміналу «Авліта», відновлення сигналу лише для проходу Босфору та подальший рейс до підконтрольного хуситам Ємену через інспекцію в Джибуті. За цією схемою рухалися, зокрема, судна Irtysh, Matros Pozynich і Zafar, причому останнє замість Ємену стало на якір біля Александрії.

Розслідування OCCRP [показує](#), як цей контур виглядає з боку структур власності. У лютому 2025 року журналісти задокументували, що понад 20 тис. тонн пшениці, доставленої до Єгипту судном Mikhail Nenashev, експортувала російська компанія, зареєстрована у серпні 2022 року і раніше пов'язана з продажем зерна з окупованих територій. Вантаж спершу призначався для Сирії, але після падіння режиму Асада був перенаправлений. У жовтні 2025 року OCCRP оприлюднило деталі щодо трьох суден, на які ЄС наклав санкції за перевезення викраденого українського зерна: у 2023 році сирійське державне відомство продало їх офшорній компанії на Сейшельських Островах, причому два – за номінальною ціною в 1 дол. США за судно. Судна систематично змінювали назви та прапори, включно з «фальшивими» реєстраціями.

Європейська Комісія 28 січня 2025 року внесла пропозицію щодо підвищення мит на сільськогосподарські товари та добрива, що походять з російської федерації та республіки білорусь або експортуються звідти прямо чи опосередковано, обґрунтувавши її залежністю ринку ЄС та ризиком використання експорту як інструменту тиску. Пропозицію [реалізовано](#) у Регламенті (ЄС) 2025/1227, який застосовується з 1 липня 2025 року: додаткове мито 50 % на товари Додатка І, позбавлення доступу до тарифних квот, а для добрив – 6,5 % плюс специфічне мито, що зростає з 40–45 євро за тону до 315 і 430 євро за тону відповідно з 1 липня 2028 року.

Крім тарифних заходів ЄС, розвивається інструментарій підтвердження походження: у січні 2025 року Велика Британія [оголосила](#) про запуск разом з Україною схеми верифікації зерна із застосуванням наукових методів визначення місця його вирощування.

Заходи податкового, валютного та митного контролю

Запроваджений [Законом України № 3706-IX](#) режим обмежив коло експортерів окремих видів товарів виключно зареєстрованими платниками ПДВ. Не зареєстрованим платниками ПДВ, експорт таких товарів на період дії режиму заборонено, а податкова накладна прив'язується до конкретної митної декларації та договору. Механізм [доповнено](#) мінімальними експортними цінами, визначеними Міністерством аграрної політики та продовольства України, вимогою недопущення від'ємної різниці між фактурною та митною вартістю, а також диференціацією ставки: нульова ставка застосовується за умови своєчасного повернення 80 % і більше валютної виручки, в іншому разі операція оподатковується за ставкою 14 % або 20 % залежно від товарної групи.

Граничні строки розрахунків за експортними операціями є другим контуром контролю. Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 серпня 2026 року № 833-р Національному банку [рекомендовано](#) збільшити цей строк для зернових, олійних, рослинних олій та побічних продуктів їх переробки зі 120 до 150 календарних днів; відповідну постанову № 97 Національний банк ухвалив 25 серпня 2026 року, вона набрала чинності 26 серпня 2026 року. Цей крок демонструє межу регуляторного інструменту: строк розрахунків одночасно є запобіжником проти виведення виручки і чинником обігових коштів для добросовісного бізнесу.

Індикатори підозрілості для суб'єктів первинного фінансового моніторингу

Група	Індикатор
Клієнтські	Новостворений або тривало неактивний експортер одразу виходить на значні обсяги операцій
	Керівник і власник не мають досвіду в агросекторі; ознаки номінального управління
	Кілька формально не пов'язаних експортерів мають спільні IP-адреси, контактні дані або представників
	Підприємство зареєстроване незадовго до збирання врожаю і припиняє діяльність після завершення експортного сезону
Транзакційні	Систематичні зняття готівки або розрахунки через фізичних осіб, непропорційні задекларованій моделі закупівлі
	Надходження валютної виручки не від покупця за контрактом, а від третьої особи в іншій юрисдикції
	Виручка надходить частково або з систематичним наближенням до граничного строку розрахунків
	Розрахунки замикаються на посередника в юрисдикції, що не є ані країною виробництва, ані країною споживання
Документальні	Розбіжність між фактурною та митною вартістю, ціна істотно нижча за мінімальні експортні ціни
	Невідповідність обсягів у товарно-транспортних, складських і фітосанітарних документах
	Ланцюг постачальників не має власних потужностей зберігання, транспорту чи земельного банку
Логістичні	Перевалка або фрахт із залученням суден з розривами AIS, зміною назви чи прапора
	Контрагент-судновласник зареєстрований у юрисдикції з закритими реєстрами бенефіціарів
	Маршрут або порт призначення не відповідає економічній логіці контракту

Нелегальний ринок підакцизних товарів

Нелегальний обіг тютюнових виробів традиційно сприймається як порушення радше фіскальне, ніж кримінальне: держава недоотримує акциз, споживач економить, безпосередньої жертви

немає. Саме ця оптика й пояснює, чому ринок зростав десятиліттями майже без спротиву. Цифри, однак, давно вивели його за межі суто податкової проблеми.

За [результатами](#) моніторингу, який компанія Kantar Україна проводить на замовлення виробників галузі, на початку 2026 року нелегальною була майже кожна шоста пачка сигарет на ринку: частка тіньового сегмента становила 17,6 %, його обсяг перевищив 5 млрд сигарет, а річні втрати бюджету через несплату податків оцінено у 28,1 млрд грн. Уже за два місяці ситуація [погіршилася](#): у квітні 2026 року частка нелегальної продукції зросла до 19,8 %, а оцінка річних втрат сягнула рекордних 33,3 млрд грн, причому основним чинником зростання стало саме збільшення обсягів контрафакту – сигарет із підробленими акцизними марками.

Окремою і значно гострішою є ситуація в сегменті рідин для електронних сигарет, де, за експертними [оцінками](#), у тіні перебуває близько 93 % ринку, а втрати бюджету у 2025 році досягли 7,6 млрд грн із прогнозом наближення до 10 млрд грн упродовж 2026 року. Іншими словами, держава втрачає на підакцизній групі суму, порівнянну з видатками на окремі бюджетні програми, і втрачає її не одноразово, а щороку, з тенденцією до зростання.

Принципова відмінність цього виду злочинів полягає в характері збитку. Якщо в агросекторі держава втрачає переважно через виведення валютної виручки та маніпуляції з відшкодуванням податку, то тут ідеться про прямі втрати бюджетом вже нарахованого за законом платежу – акцизу, який за задумом мав би бути одним із найпростіших в адмініструванні, оскільки прив'язаний до фізичної одиниці товару та підтверджується маркою.

Як змінилася модель ринку

Щоб зрозуміти, чому фіскальні заходи дають обмежений результат, потрібно побачити, наскільки радикально змінилася сама конструкція європейського нелегального тютюнового ринку за останні п'ять років. Історично він тримався на простій географічній арбітражній логіці: сигарети вироблялися там, де вони дешеві, і споживалися там, де вони дорогі. Різниця в цінах залишається величезною – пачка популярного бренду [коштує](#) близько 17 євро у Великій Британії та близько 10 євро у Франції, тоді як в Україні її ціна не сягає й 3 євро. Саме цей розрив упродовж десятиліть живив маршрути зі сходу на захід, у яких Україна, Білорусь і Молдова виступали класичними країнами-постачальниками.

Проте з часом ця модель зламалася. Ще у 2019 році одна з кожних чотирьох нелегальних сигарет, спожитих у Європі, [походила](#) з пострадянських країн, але вже у 2023 році до 60 % нелегального тютюну на ринку ЄС вироблялося всередині самого Союзу, а протягом одного лише року правоохоронці демонтували 113 підпільних фабрик у 22 країнах. Причини цього зсуву – пандемія, санкції, закриття кордонів і, найбільше, повномасштабна війна: блокада українських чорноморських портів унеможливила морські поставки, мілітаризація українсько-білоруського кордону фактично припинила транзит, а посилення контролю змусило злочинні мережі шукати коротший ланцюг постачання.

Для України з цього випливає висновок, який визначає весь подальший аналіз: країна перестала бути переважно транзитно-експортною ланкою й перетворилася на самостійний ринок споживання нелегальної продукції, що виробляється всередині неї.

Структура українського тіньового ринку

Український нелегальний тютюновий ринок не є однорідним, і розуміння його структури має практичне значення, оскільки кожен сегмент лишає власний фінансовий слід.

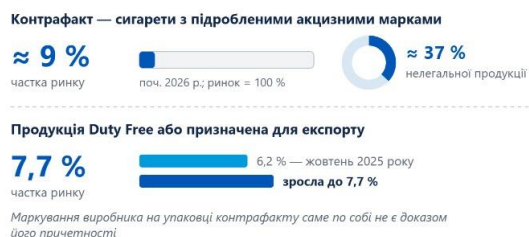
Перший і складник – контрафакт, тобто сигарети з підробленими акцизними марками. На початку 2026 року на нього припадало близько 9 % ринку, а серед усієї нелегальної продукції – приблизно 37 %.

Нелегальний тютюновий ринок України: показники та структура

Частка нелегального ринку та втрати бюджету

Структура нелегального сегмента

Канали збуту

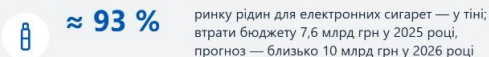

Ціна пачки популярного бренду

Зміна моделі європейського ринку

2019 рік: кожна четверта нелегальна сигарета в Європі — з пострадянських країн. 2023 рік: до 60 % нелегального тютюну на ринку ЄС вироблено всередині Союзу; за рік демонтовано 113 підпільних фабрик у 22 країнах.

1 листопада 2026 року

старт обов'язкового маркування всіх підакцизних товарів електронними марками акцизного податку

Джерела: Kantar Україна (моніторинг на замовлення виробників галузі); «Економічна правда»; БЕБ; GI-TOC «Smoke Rings» (лютий 2026 року); ДПС. Публічні оцінки втрат бюджету від нелегального тютюнового ринку різняться від 18 до 33 млрд грн на рік

Другий – продукція з маркуванням Duty Free або призначена для експорту, яка повертається на внутрішній ринок. Її частка зросла до 7,7 % проти 6,2 % у жовтні 2025 року. Дослідження [фіксує](#) також, що переважна частина контрафактної продукції має на упаковці маркування одного й того самого виробника, проте саме по собі маркування не є доказом причетності зазначеної на ньому особи, оскільки підроблення упаковки є невід'ємним елементом цього виду діяльності.

Показовою є структура каналів збуту: близько 64 % нелегальної тютюнової продукції реалізується через звичайні кіоски та магазини. Це ключове спостереження для системи фінансового моніторингу. Нелегальні сигарети продаються не підпільно, а в легальній роздрібній інфраструктурі, яка має касовий апарат, банківський рахунок, еквайринг та інкасацію – тобто в точці, де тіньовий товарний потік зустрічається з цілком легальним фінансовим. Паралельно розвивається цифровий канал: дослідники фіксують спеціалізовані телеграм-канали, орієнтовані на дрібний опт, зі знижками для замовлень від 500 пачок.

Матеріали українських правоохоронних органів за 2026 рік показують, що організація виробництва в Україні відтворює європейську модель майже буквально. У березні 2026 року БЕБ [повідомило](#) про припинення діяльності підпільної фабрики в Чернівецькій області, яку в Бюро назвали найбільшою з викритих за весь час його роботи: дві виробничі лінії потужністю до 10 тис. сигарет за хвилину, автономні генератори, облаштовані безпосередньо на об'єкті місця проживання працівників, що дозволяло вести цілодобовий цикл, і близько сорока залучених осіб. Вартість вилученого оцінено в понад 200 млн грн.

У липні 2026 року Департамент стратегічних розслідувань Національної поліції спільно з БЕБ [зупинив](#) роботу одразу двох виробництв – у промислових зонах поблизу Харкова та Жовкви на Львівщині – сукупною потужністю до 130 тис. пачок на добу

Спільні риси цих кейсів – розміщення у промислових зонах, автономне енергозабезпечення, проживання працівників на об'єкті, повний виробничий цикл – збігаються з описом європейських підпільних фабрик настільки точно, що дозволяють говорити про єдину транснаціональну бізнес-модель, а не про локальне явище. Додатковим чинником, що впливає на попит, є цінова динаміка легального сегмента: через чергову індексацію акцизу з 1 січня 2026 року легальні сигарети подорожчали орієнтовно на 15–17 %, що механічно збільшує розрив між легальною та нелегальною ціною.

Транскордонний вимір і корупційне підґрунтя

Попри зміщення акценту на внутрішнє виробництво, транскордонний контур не зник – він змінив форму. Найдетальніший опис його механіки дає [дослідження](#) GI-TOC щодо Закарпаття, яке пропонує розрізнення, надзвичайно корисне для аналітики: «чорна» контрабанда, тобто переміщення поза контролем товарів, щодо яких взагалі не подавалася декларація, і «сіра», за якої товар проходить через пункт пропуску офіційно, але з викривленими вартістю чи найменуванням. Саме «сіра» складова, за висновками дослідження, формує основну частину потоків і завдає найбільшої шкоди, оскільки можлива лише за участі посадових осіб контролюючих органів.

Дослідники описують цю участь не як епізодичне хабарництво, а як усталену систему: у регіоні простежувалися «зони інтересів», у межах яких узгоджувалися умови проходження вантажів, а частка від операції розподілялася по вертикалі. Наведені в дослідженні оцінки економіки тютюнового каналу свідчать про надприбутковість, що робить корупційні витрати прийнятними: ящик сигарет після перетину кордону дорожчає у кілька разів, а частка, яку отримують причетні посадові особи, оцінювалася співрозмовниками дослідників приблизно в половину прибутку. Ці відомості ґрунтуються на інтерв'ю дослідників із анонімними джерелами і не є встановленими судом фактами, однак їхня цінність полягає в описі механіки.

Війна змінила й цей сегмент. Дрібна контрабанда, коли окремі особи переносили через кордон незначні партії, майже зникла – частково через режим прикордонної зони, частково тому, що ті самі люди переорієнтувалися на значно прибутковіше переправлення осіб, які ухиляються від мобілізації. Натомість тютюновий напрям консолідувався в руках великих гравців, а частина операторів перенесла виробництво до країн ЄС.

Публічні [оцінки](#) втрат бюджету від нелегального тютюнового ринку різняться в рази – від 18 до 33 млрд грн на рік, залежно від джерела та періоду. Такий розрив не є технічною похибкою, він відображає принципову проблему з доказовою базою.

Заходи протидії

Центральним інструментом, на який покладаються основні очікування, є перехід до електронного відстеження обігу підакцизних товарів. Законом № 3173-IX [запроваджено](#) електронну марку акцизного податку, що складається з двовимірного коду та придатних для читання людиною символів унікального ідентифікатора й наноситься на кожен окрему пачку тютюнового виробу, пляшку алкогольного напою чи ємність із рідиною для електронних сигарет. Логіка реформи полягає в тому, щоб зробити підроблення марки безглуздом: підробити фізичний елемент захисту можливо, підробити запис у державній системі – ні. Старт обов'язкового маркування всіх підакцизних товарів електронними марками – 1 листопада 2026 року.

Другим контуром є акцизна політика, і тут держава перебуває в об'єктивно складному становищі. Гармонізація ставок із європейськими є зобов'язанням у межах євроінтеграції та водночас інструментом громадського здоров'я, проте кожне підвищення ставки за незмінного рівня контролю розширює ціновий розрив, на якому й заробляє тіньовий сектор.

Третій контур – правоохоронний і міжнародний. Кримінальна відповідальність за контрабанду підакцизних товарів запрацювала, але зберігаються описані вище вартісні пороги.

Ключовим не вирішеним [питанням](#) залишається міжнародно-правовий інструментарій: Протокол про ліквідацію незаконної торгівлі тютюновими виробами, що доповнює Рамкову конвенцію ВООЗ із боротьби проти тютюну та передбачає ліцензування, систему відстеження й простеження та механізми міжнародної правової допомоги, Україна підписала, однак стороною Протоколу не є. Це обмежує можливості обміну інформацією саме тоді, коли виробничі потужності й оператори переміщуються між юрисдикціями. Водночас Всесвітня митна організація [продовжує](#) систематизувати дані про вилучення підакцизних товарів у щорічному звіті про незаконну торгівлю, що залишається одним із небагатьох міжнародних джерел даних.

Індикатори підозрливості для суб'єктів первинного фінансового моніторингу

Група	Індикатор
Сировинні та виробничі	Платежі за тютюнову сировину, ацетатний джгут, сигаретний папір, фільтри чи фольгу від суб'єктів, для яких такі закупівлі не відповідають задекларованому виду діяльності
	Придбання або ввезення виробничого обладнання через посередників, зокрема під описом ліній для пакування харчових чи сипких продуктів
	Розрахунки за поліграфічні послуги та матеріали із захисними елементами за відсутності відповідної ліцензованої діяльності
Орендні та логістичні	Оренда складських або виробничих приміщень у промислових зонах суб'єктом без профільної діяльності, з нетиповим для орендаря рівнем енергоспоживання
	Придбання або оренда автономних генераторів і систем енергозабезпечення, непропорційних задекларованим потребам
	Оплата послуг перевезення з маркуванням вантажу, що не відповідає обсягам і вартості операцій за рахунком
Фінансово-розрахункові	Систематичні операції, кожна з яких не досягає порогових значень, за наявності ознак дроблення єдиного за суттю розрахунку
	Готівкові надходження роздрібною точкою, що перевищують показники співставних торговців у тому самому сегменті та локації
	Розрахунки з мережею фізичних осіб-підприємців із ознаками спільного управління – спільні IP-адреси, контактні дані, представники
	Конвертація значних сум готівки у віртуальні активи без пояснюваного економічного змісту
	Невідповідність між обсягом придбаних акцизних марок чи задекларованими обсягами виробництва і фактичними оборотами за рахунками
Роздрібні та цифрові	Розміщення платіжних пристроїв самостійного завантаження готівки у торгових точках з високим готівковим обігом
	Ознаки оптової реалізації тютюнових виробів через цифрові канали, зокрема месенджери, з оплатою на рахунки фізичних осіб
	Оплата послуг з утримання інтернет-ресурсів або каналів, що використовуються для просування підакцизної продукції поза легальними каналами збуту

Жоден із наведених індикаторів сам собою не свідчить про протиправну діяльність. Аналітичне значення має їх поєднання, а також невідповідність між задекларованим видом діяльності клієнта та фактичною структурою його операцій.

Тіньова транскордонна торгівля

Тіньова транскордонна торгівля є найскладнішою для виявлення. Тут немає ані прихованих вантажів, ані нелегальних виробництв: товар перетинає кордон офіційно, через пункт пропуску, із декларацією та повним пакетом документів. Спотворюється лише опис – вартість, код товарної номенклатури, країна походження, іноді кінцевий отримувач. Митний огляд, розрахований на пошук незадекларованого, проти такої конструкції майже безсилий, бо декларація є і вантаж їй формально відповідає. Виявити розбіжність можна лише в даних: у зіставленні того, що про одну й ту саму поставку повідомили дві держави, і в структурі платежів, які цю поставку супроводжують.

Масштаб явища для України є другим за величиною серед усіх схем мінімізації податків. За [розрахунками](#) Інституту соціально-економічної трансформації, CASE Україна та Економічної експертної платформи, порушення митних правил, «сіра» контрабанда й корупція на кордоні коштують бюджету 110–125 млрд грн на рік. Для порівняння, це приблизно вчетверо більше за втрати від нелегального обігу підакцизних товарів, описані в попередньому підрозділі.

Ще більш промовистим є показник, отриманий зіставленням української та іноземної митної статистики за так званим дзеркальним методом: за 2025 рік розрив між тим, що зафіксували Україна та її партнери, сягнув рекордних 21,5 млрд дол. США проти 17,24 млрд дол. роком раніше. Автори розрахунків одразу супроводжують цю цифру двома суттєвими застереженнями: по-перше, Державна служба статистики на момент публікації не оприлюднила офіційних даних щодо експорту та імпорту за 2025 рік, тож розрахунки є попередніми й умовними; по-друге, частина розриву пояснюється не зловживаннями, а об'єктивними чинниками, насамперед впливом вантажів гуманітарного та військового призначення.

Чотири техніки спотворення

Практика зводиться до чотирьох базових прийомів, які часто застосовуються в комбінації.

Найпоширенішим є заниження митної вартості. Товар декларується за ціною, суттєво нижчою від ринкової, що зменшує базу для нарахування мита й податку на додану вартість. Різниця між фактично сплаченою та задекларованою ціною має бути якимось чином передана продавцеві – і саме ця частина розрахунку виходить за межі офіційного платіжного обороту, набуваючи форми готівки, розрахунків через третіх осіб або зустрічних поставок.

Другий прийом – підміна товарної номенклатури, коли товар декларується за кодом, для якого передбачено нижчу ставку мита або пільговий режим. Тут спотворюється не ціна, а сама природа товару, через що виявлення вимагає фізичного огляду або експертизи, а не лише цінового аналізу.

Третій – маніпуляція країною походження, яка дозволяє скористатися преференціями за угодами про вільну торгівлю. Показовим українським прикладом є ринок вживаних автомобілів: за [даними](#), що наводяться Державною митною службою, справжність сертифікатів походження підтверджується лише щодо невеликої частки ввезених автомобілів, тоді як більшість європейських виробників ще з 2024 року припинила видавати підтвердження походження для вживаних автомобілів, які експортуються в Україну. Сукупні втрати бюджету від схем на цьому ринку оцінюють у 17–18 млрд грн щороку.

Четвертий прийом не передбачає підроблення взагалі – це зловживання законними пільгами. Ідеться насамперед про ввезення промислових партій товару під виглядом поштових або кур'єрських відправлень, для яких діє звільнення від оподаткування та спрощений порядок декларування. Так за сім місяців 2026 року загальна вартість міжнародних відправлень [становила](#) 136,3 млрд грн, із яких 56,8 млрд грн, або 42 %, не оподатковувалися податком на додану вартість через відповідну пільгу. Побічним ефектом є те, що транскордонні торговельні майданчики, бізнес-модель яких побудована на використанні цієї пільги, отримують кращі фіскальні та регуляторні умови, ніж офіційні імпортери й національні виробники.

Оскільки спотворення відбувається в документах, а не у вантажі, основним аналітичним інструментом стає порівняння даних двох сторін однієї операції. [Методика](#), яку Global Financial Integrity застосовує вже багато років, полягає в зіставленні того, що країна-експортер повідомила про вивезення, з тим, що країна-імпортер повідомила про ввезення того самого товару, і в трактуванні стійких розбіжностей як індикатора ризику спотворення інвойсів.

Застосування цього самого методу до української торгівлі за 2025 рік дало кілька показових прикладів. За легковими автомобілями Україна задекларувала імпорт із Німеччини, Польщі, США та Японії на 3,14 млрд дол. і 415,8 тис. тонн, тоді як експорт цих країн в Україну, за їхніми власними митними даними, становив 1,8 млрд дол. і 224 тис. тонн. За смартфонами картина ще виразніша: з території Польщі в Україну ввезено на 86 тисяч апаратів більше, ніж Польща задекларувала до вивезення, причому ціна одного китайського смартфона в експортера з Польщі становила 618 дол., а в компанії, зареєстрованої в Об'єднаних Арабських Еміратах, – 82 дол. за штуку. За вітрогенераторами Україна зафіксувала ввезення з п'яти країн, тоді як дві з них, за власною статистикою, не експортували таке обладнання в Україну взагалі. За літій-іонними акумуляторами розрив між задекларованим ввезенням і задекларованим вивезенням склав близько 18 тис. тонн і приблизно 0,5 млрд дол.

Окремо варто згадати ринок квітів, де розрив фіксується систематично з року в рік: у 2025 році «загубленим» виявився експорт Нідерландів обсягом 1956 тонн на 24 млн дол., причому до цього додається ще й заниження вартості вже задекларованих поставок. Прикметно, що європейські митні органи застосовують автоматичне звіряння даних із нідерландськими експортерами, тоді як в Україні подібний механізм досі не запроваджено, – і саме цим [пояснюють](#), чому частка «зниклих» поставок в українському напрямі значно вища, ніж у Польщі чи Німеччині.

Практичний висновок для СПФМ полягає в тому, що найсильніший індикатор у цій сфері є водночас найдоступнішим. Для його застосування не потрібен доступ до митних баз даних: достатньо зіставити суму платежу з кількістю або вагою товару за контрактом і порівняти отриману ціну одиниці з ринковими орієнтирами. Розбіжність у сім разів, як у наведеному прикладі зі смартфонами, не потребує спеціальних знань, щоб бути поміченою.

Компанії-оболонки як обов'язкова ланка схеми

Жодна зі згаданих технік не працює без структури, здатної прийняти на себе різницю між реальною та задекларованою вартістю. Саме цю функцію виконують компанії-оболонки: вони розривають прямий зв'язок між справжнім продавцем і справжнім покупцем, дозволяючи «залишити» маржу в третій юрисдикції, де вона не оподатковується й не потрапляє в поле зору жодної з двох країн-учасниць торговельної операції. У наведеному вище прикладі зі смартфонами саме поява посередника з третьої юрисдикції супроводжувалася семикратною різницею в ціні одиниці товару.

Ознаки таких структур [описані](#) досить добре: нещодавня реєстрація за відсутності операційної історії, адреса, за якою зареєстровано десятки непов'язаних компаній, відсутність працівників, активів і фінансової звітності, номінальні директори, а також разюча невідповідність між

заявленим профілем діяльності та обсягом операцій за рахунками. У торговельних схемах оболонки зазвичай вибудовуються в ланцюги, де кожна ланка виконує окрему функцію – виставлення інвойсу, отримання платежу, фрахтування, страхування, – що ускладнює відтворення повної картини для кожного окремого банку, який бачить лише свій фрагмент

Для банківського сектору ключовим обмеженням залишається структура самої торгівлі. Близько 80 % світових торговельних операцій здійснюється на умовах відкритого рахунку, коли товар відвантажується до оплати, а банк бачить лише платіж і поданий йому документ, не маючи змоги оцінити, чи відповідає сплачена сума ринковій вартості товару.

Саме тому наглядові органи будують свої рекомендації навколо непрямих ознак: Центральний банк Об'єднаних Арабських Еміратів у [настановах](#) щодо відмивання коштів через торгівлю, як і британський [посібник](#) з цієї тематики, орієнтують установи на аналіз узгодженості між ціною, маршрутом, характером товару та профілем клієнта, а не на перевірку окремого документа.

Вплив на платіжний баланс держави

Фіскальні втрати – найочевидніший, але не єдиний наслідок. Спотворення зовнішньоторговельних операцій має прямий макрофінансовий вимір. Коли експорт декларується за заниженою ціною, частина виручки залишається за межами країни – на рахунках посередника або пов'язаної структури – і не підлягає поверненню, оскільки формально контрактні зобов'язання виконано в повному обсязі. Коли імпорт декларується за завищеною ціною, за кордон виводиться валюта в сумі, що перевищує реальну вартість поставки.

В обох випадках наслідок однаковий: рахунок поточних операцій платіжного балансу відображає не ту економічну реальність, що існує насправді, частина потоків осідає, а на валютний ринок і міжнародні резерви лягає тиск. Для країн із високою часткою таких розривів це безпосередньо погіршує стан платіжного балансу й ускладнює управління валютною ліквідністю.

Для України цей вимір має особливу вагу з огляду на залежність від зовнішнього фінансування та обмеженість валютних надходжень. При цьому аналітики [фіксують](#) цікаву закономірність: класичні офшорні схеми та транскордонне переміщення прибутку нині перебувають на історично низькому рівні – за оцінками, 55 – 65 млрд грн із втратами податку на прибуток у межах 12 – 14 млрд грн, – що пов'язують із дією валютних обмежень та поширенням міжнародних стандартів податкової прозорості. Водночас ці ж аналітики застерігають, що така тенденція може змінитися в міру валютної лібералізації та появи нових підстав для переміщення валютних цінностей за кордон.

Напрями протидії

Логіка протидії випливає з природи явища: якщо спотворення живе в даних, то й виявляти його треба даними. Найпряміший інструмент – автоматизоване зіставлення митної інформації з країнами-партнерами, яке усуває саму можливість декларувати по різні боки кордону різні відомості про одну поставку. Україна рухається в цьому напрямі через систему спільного транзиту: у 2026 році Державна митна служба [готувалася](#) до переходу на шосту фазу NCTS, що передбачає глибшу інтеграцію з європейськими митними системами та автоматизоване співставлення даних без дублювання інформації.

Другий напрям – інституційна модернізація митниці за правилами ЄС. [Програма](#) авторизованого економічного оператора, якій виповнилося п'ять років, охоплює станом на березень 2026 року 117 підприємств, а майже 300 підприємств отримали понад 1100 авторизацій на застосування митних спрощень. Паралельно готується до другого читання [проект](#) нового Митного кодексу, що передбачає перехід від системи митних режимів до єдиної системи митних процедур за стандартами ЄС, розвиток інституту авторизованого економічного оператора, цифровізацію і

розширення повноважень у сфері пост-митного контролю. Останнє має принципове значення: спотворення вартості ефективніше виявляється не на кордоні, а згодом – через аналіз документів, платежів і подальшого руху товару.

Третій напрям стосується пільгових режимів, які нині використовуються не за призначенням. Скасування податкової пільги для міжнародних відправлень є вимогою і Міжнародного валютного фонду, і Європейського Союзу, а його фіскальний ефект оцінюють щонайменше в 10 млрд грн на рік

Четвертий напрям – той, що безпосередньо стосується системи запобігання та протидії відмиванню коштів. Міжнародні рекомендації в цій сфері зводяться до кількох позицій: обмін митними даними в режимі, близькому до реального часу; прозорість вільних економічних зон і транзитних хабів, які часто функціонують із послабленим наглядом; розкриття інформації про КБВ, без чого ланцюги оболонок залишаються непрозорими; спільні групи митних, податкових органів і підрозділів фінансової розвідки для розслідування торговельних аномалій.

Індикатори підозрливості для суб'єктів первинного фінансового моніторингу

Група	Індикатор
Цінові	Ціна одиниці товару за контрактом істотно відрізняється від ринкових орієнтирів або від цін за попередніми поставками того самого клієнта
	Сума платежу не узгоджується з вагою, обсягом чи кількістю товару за товаросупровідними документами
	Систематичне округлення сум або декларування вартості, що стабільно тримається трохи нижче порогів контролю
Документальні	Розбіжності між інвойсом, транспортними документами та сертифікатом походження щодо номенклатури, ваги або маршруту
	Опис товару є узагальненим або неконкретним і не дозволяє встановити його фактичні характеристики
	Документи, що підтверджують статус чи повноваження контрагента, походять із джерел, які неможливо перевірити незалежно
Структурні	У ланцюгу розрахунків з'являється посередник у юрисдикції, яка не є ані країною виробництва, ані країною споживання товару
	Контрагент зареєстрований нещодавно, не має операційної історії, працівників і звітності, а обсяг його операцій непропорційний профілю
	Адреса контрагента збігається з адресою значної кількості інших, формально не пов'язаних компаній
	Контрагент зареєстрований у вільній економічній зоні або юрисдикції із закритим реєстром бенефіціарних власників

Група	Індикатор
Платіжні	Отримувач платежу не збігається з постачальником товару, зазначеним у документах
	Платіж здійснюється третьою особою або розбивається між кількома одержувачами без пояснюваного економічного змісту
	Значна передоплата за відсутності подальшого підтвердження фактичної поставки
	Розрахунки за імпортом операціями систематично перевищують обсяги, потрібні для задекларованої господарської діяльності клієнта
	Використання схем компенсаційних або зустрічних поставок, за яких грошові розрахунки між сторонами частково відсутні

Як і в попередніх випадках, окремий індикатор не є самодостатньою підставою для висновку. Специфіка торговельних схем полягає в тому, що аномалія майже завжди виявляється на зіставленні щонайменше двох параметрів – ціни й ваги, маршруту й характеру товару, отримувача товару й отримувача платежу.

Тіньова транскордонна торгівля є найбільш «тихою» зі схем і водночас найдорожчою: 110–125 млрд грн щорічних втрат перевищують сукупний ефект нелегального ринку підакцизних товарів у кілька разів. Її особливість полягає в тому, що вона не потребує ані приховування вантажу, ані підпільного виробництва, – достатньо, щоб у документі стояла інша цифра, інший код або інша країна походження.

Саме тому традиційні інструменти контролю дають обмежений результат. Огляд вантажу не виявляє заниженої ціни, перевірка документів не виявляє підробленого походження, якщо немає з чим звірити, а окремий банк не бачить спотворення, тому що бачить лише свій фрагмент розрахунку. Виявлення можливе на зіставленні – між даними двох держав, між ціною та вагою, між товарним і грошовим потоком.

Висновки

Схеми, розглянуті у випуску, різняться за сферою, масштабом і складом учасників, але їхня фінансова механіка має спільні риси. Корупційні оборудки в державному секторі, шахрайські кол-центри, незаконний видобуток природних ресурсів, тіньовий агроекспорт, обіг контрафактної продукції – усі вони спираються на обмежений і добре відомий набір інструментів. Це підставні особи та рахунки дропів, компанії з ознаками фіктивності, готівка, віртуальні активи й документи, що не відповідають реальному руху товарів і коштів. Тому ефективна протидія потребує не окремого реагування на кожен вид злочину, а системного виявлення цих спільних елементів.

Кейси, пов'язані з державним сектором, показують: найуразливіша ланка – не відсутність правил, а можливість їх обійти. Якщо керівництво фінансової установи дає вказівки службі комплаєнсу або службове становище використовується для прикриття злочинної діяльності, формально налагоджені процедури перестають діяти. Це підкреслює значення незалежності функції фінансового моніторингу, персональної відповідальності посадових осіб і прозорості процедур. Насамперед це стосується сфер, де обертаються значні державні кошти.

Протидія схемам із використанням дропів засвідчила, що регуляторні обмеження дають відчутний, але не остаточний результат. Після запровадження лімітів обсяг P2P-переказів

помітно скоротився, проте потоки почали зміщуватися до рахунків ФОП, віртуальних активів і готівки. Запропонований реєстр осіб, операції яких потребують посиленого контролю, має перенести обмеження з рівня окремого банку на рівень усієї системи. Кримінальна відповідальність за передачу платіжних інструментів має зробити участь у таких схемах відчутно більш ризикованою.

У багатьох розглянутих сферах злочинні доходи набувають легального вигляду ще до першої фінансової операції. Деревина легалізується через систему електронного обліку, зерно – через ланцюг технічних експортерів, товар на кордоні – через занижену вартість у декларації. Тому жоден окремий індикатор із наведених у випуску не є самодостатнім. Аналітичне значення мають їх поєднання та невідповідність між задекларованим профілем клієнта і фактичною структурою його операцій. Значна частина схем має транскордонний вимір, тож результативність моніторингу дедалі більше залежить від зіставлення фінансових даних із відомостями про ліцензії, митною і податковою інформацією. Не менш важливі розкриття інформації про кінцевих бенефіціарних власників і міжнародний обмін даними.

Міністерство фінансів України тримає руку на пульсі змін у законодавстві, правозастосовній практиці та типологіях злочинів. Кожен виявлений механізм зловживань – привід удосконалити інструменти протидії, щоб фінансова система країни ставала дедалі менш придатною для легалізації злочинних доходів.

Контакуйте щодо цього документу з Міністерством фінансів України:

- **Email:** aml_bulletin@minfin.gov.ua
- **Поштова адреса:** Міністерство фінансів України, Україна, 04071, м. Київ, вул. Межигірська, 11
- **Ідентифікація контакту:** стосовно Спеціального випуску Методологічного Бюлетеня №2

Бюлетень є аналітичною розробкою методологічної команди Департаменту антилегалізаційної політики Міністерства фінансів України, спрямованою на поширення кращих практик, дослідження новітніх типологій та глобальних регуляторних і правоохоронних тенденцій у сфері ПВК/ФТ/ФР. Видання призначене для підвищення інституційної спроможності всіх учасників AML системи України та сприяння ефективному управлінню ризиками ВК/ФТ/ФР з урахуванням міжнародних стандартів та актів права ЄС.

Щоб отримати доступ до інших Методологічних Бюлетенів – перейдіть за посиланням [[офіційний веб-сайт Міністерства фінансів](#)].